

**Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Економічний факультет
Кафедра фінансів і кредиту**

**Вдосконалення механізму управління та адміністрування
податку на прибуток підприємств**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:

здобувачка другого курсу, групи 272-1М
денної форми навчання
спеціальність 072 Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок
Костюк Марія Іллівна_____

Керівник:

доцент Абрамова Алла Сергіївна_____

До захисту допущено:
протокол засідання кафедри № 6 від «02» грудня 2025 р.

В.о. зав. кафедри фінансів і кредиту
_____ доц. Бак Н.А.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ОСНОВИ СПРАВЛЯННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ	7
1.1. Історичні аспекти формування та розвитку прибуткового оподаткування підприємств.....	7
1.2. Економічна суть та значення податку на прибуток підприємств для економіки країни	12
1.3. Особливості справляння та адміністрування податку на прибуток підприємств в Україні.....	16
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ ЗА 2020 – 2024 РОКИ	23
2.1. Сучасний стан, динаміка та місце податку на прибуток підприємств у загальній системі податкових надходжень	23
2.2. Оцінка фіскальної та регуляторної ефективності податку на прибуток в Україні	32
2.3. Аналіз результатів адміністрування податку на прибуток підприємств ..	39
Висновки до розділу 2	48
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ НА ЗАСАДАХ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ФІСКАЛЬНОЇ ТА РЕГУЛЯТОРНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ.....	49
3.1. Податкові аспекти стандартів ЄС як орієнтири вдосконалення механізму справляння та адміністрування податку на прибуток підприємств в Україні	49
3.2. Стратегічні цілі ефективного адміністрування податку на прибуток підприємств.....	53
Висновки до розділу 3	56
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60

ВСТУП

Вдосконалення механізму справляння та адміністрування податку на прибуток підприємств є ключовим завданням для підвищення ефективності податкової системи України.

У сучасних умовах економічної трансформації, інтеграції до європейського економічного простору та зростаючих викликів, пов'язаних із глобалізацією і цифровізацією, необхідно забезпечити стабільність, прозорість і справедливість оподаткування.

Сучасний механізм податку на прибуток повинен бути адаптований до реалій ринкової економіки, сприяти зменшенню тіньових практик, усуненню ризиків ухилення від оподаткування та забезпечувати збалансоване фінанське навантаження.

Водночас важливо вдосконалювати адміністрування податку шляхом впровадження цифрових технологій, застосування ризик-орієнтованих підходів та гармонізації з міжнародними стандартами, що дасть змогу підвищити рівень добровільної сплати та зміцнити фінансову безпеку держави.

Таким чином, реформа податку на прибуток підприємств є невід'ємною складовою комплексної стратегії податкового розвитку України, спрямованої на забезпечення сталого економічного зростання та інтеграції у світову економіку.

Мета роботи полягає у дослідженні існуючих проблем та особливостей механізму справляння і адміністрування податку на прибуток підприємств в Україні, а також у розробці пропозицій щодо його вдосконалення з урахуванням сучасних економічних викликів і міжнародних стандартів. Основна увага приділяється підвищенню фінансової та регуляторної ефективності податкової системи, забезпеченню прозорості, передбачуваності податкового навантаження, зниженню рівня податкових спорів та стимулюванню інвестиційної активності бізнесу.

Завданнями кваліфікаційної роботи є:

1. Проаналізувати історичні аспекти формування та розвитку прибуткового оподаткування підприємств, з'ясувати їх вплив на сучасний механізм справляння податку.

2. Визначити економічну суть податку на прибуток підприємств та оцінити його значення для розвитку національної економіки.

3. Розглянути особливості справляння та адміністрування податку на прибуток підприємств в Україні, визначити чинники, що впливають на ефективність цих процесів.

4. Дослідити сучасний стан, динаміку та роль податку на прибуток підприємств у структурі податкових надходжень України за період 2020 – 2024 років.

5. Оцінити фінансову та регуляторну ефективність податку на прибуток підприємств на основі аналізу статистичних показників та коефіцієнтів еластичності.

6. Провести аналіз результатів адміністрування податку на прибуток підприємств, виявити проблеми та перспективи удосконалення контролю і сервісного забезпечення платників.

7. Вивчити податкові аспекти стандартів ЄС як орієнтирів для реформування механізму справляння та адміністрування податку на прибуток підприємств в Україні.

8. Визначити стратегічні цілі підвищення ефективності адміністрування податку на прибуток підприємств з урахуванням сучасних викликів та міжнародного досвіду.

9. Розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення механізму справляння та адміністрування податку на прибуток підприємств з метою підвищення його фінансової та регуляторної ефективності.

Об'єктом дослідження є механізм справляння та адміністрування податку на прибуток підприємств в Україні як складова частина податкової системи.

Предметом дослідження є правові, організаційні та економічні засади вдосконалення механізму справляння і адміністрування податку на прибуток

підприємств з метою підвищення його фінансової та регуляторної ефективності.

У процесі написання кваліфікаційної роботи використано різноманітні методи дослідження, зокрема: аналіз наукової літератури та нормативно-правових актів для вивчення теоретичних основ та законодавчої бази оподаткування; порівняльний аналіз для оцінки міжнародного досвіду та гармонізації українського податкового механізму з *acquis* ЄС; статистичний та економіко-статистичний методи для аналізу динаміки та ефективності надходжень податку; системний підхід для комплексного розгляду механізмів адміністрування; а також методи прогнозування і моделювання для формулювання рекомендацій щодо вдосконалення податкової політики.

Інформаційною базою дослідження є офіційні статистичні дані Державної податкової служби України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, нормативно-правові акти та законодавчі документи з питань оподаткування, міжнародні стандарти та рекомендації (зокрема *acquis* ЄС та ініціативи OECD), наукові публікації, аналітичні звіти та дослідження провідних вітчизняних і зарубіжних авторів у сфері податкової політики і адміністрування.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному аналізі сучасного стану та проблем механізму справляння і адміністрування податку на прибуток підприємств в Україні, враховуючи вплив економічних викликів останніх років, а також у розробці практичних рекомендацій щодо підвищення його фінансової та регуляторної ефективності з урахуванням вимог *acquis* ЄС та міжнародних стандартів. Запропоновані підходи сприяють удосконаленню податкової політики, зниженню рівня податкових спорів і стимулюванню інвестиційної активності, що має важливе значення для стабільного розвитку національної економіки.

Практична цінність дослідження полягає у розробці конкретних рекомендацій та пропозицій щодо вдосконалення механізму справляння та адміністрування податку на прибуток підприємств, які можуть бути використані органами державної влади, податковими органами та підприємствами для підвищення ефективності податкової системи. Запропоновані заходи

сприятимуть зменшенню податкових спорів, оптимізації податкового навантаження, покращенню податкового контролю та стимулюванню інвестиційної діяльності, що сприятиме зміцненню фінансової стабільності держави та створенню сприятливого бізнес-клімату.

Результати дослідження були апробовані у науковій статті Жаворонок А.В., Абрамова А.С., Валаш О.С., Костюк М.І. «Трансформація ролі податку на прибуток підприємств у системі публічних фінансів України: виклики воєнного часу», опублікованій у журналі «Наукові інновації та передові технології» (2025, Вип. 11(51), с. 685-696). У цій публікації підтверджено актуальність та практичну значущість запропонованих підходів до вдосконалення механізму справляння та адміністрування податку на прибуток підприємств в умовах сучасних економічних і соціальних викликів.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 66 сторінок комп'ютерного тексту, у тому числі 7 таблиць, 12 рисунків, список використаних джерел з 48 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ОСНОВИ СПРАВЛЯННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Історичні аспекти формування та розвитку прибуткового оподаткування підприємств

Оподаткування прибутку підприємств є одним із ключових інструментів фінансової політики, що забезпечує формування доходної частини бюджету та впливає на економічну активність суб'єктів господарювання. Його еволюція тісно пов'язана зі змінами у моделях державного регулювання економіки, розвитком ринкових інститутів та трансформацією фінансових систем. Впродовж історії податок на прибуток підприємств зазнавав суттєвих модифікацій – від простих форм обкладання торгового доходу до складних систем оподаткування, що враховують фінансові результати діяльності, витрати, інвестиційні стимули та ризики.

Прибуток – це фундаментальна категорія, яка розкривається в економічній, бухгалтерській та податковій теоріях.

К. Маркс у світовій праці «Капітал» пояснює, що прибуток – це перетворена форма додаткової вартості, що виникає через експлуатацію найманої праці, а середня норма прибутку формується через конкуренцію, яка призводить до перерозподілу капіталу між галузями [28]. Загалом, прибуток у марксистському розумінні – це не просто надлишок над витратами, а причетність до більш глибоких соціально-економічних відносин власності та праці.

Мочерний С.В. вважає, що прибуток – це «перетворена похідна форма додаткової вартості», яка вимірюється як різниця між ціною продажу продукції та затратами капіталу на її виробництво та підкреслює, що прибуток має політекономічний аспект: він є формою відносин, в яких проявляється розподіл додаткової вартості між капіталістами й найманими працівниками [30].

Окренець В. застосовує обліково-інформаційний підхід до трактування поняття «прибуток», аналізуючи різні визначення прибутку в науковій і нормативній літературі наводить власне визначення: «прибуток з позиції облікової науки – це результат діяльності підприємства як позитивна різниця між доходами та витратами», причому прибуток може бути виражений не тільки в грошах, а й у запасах або інших ресурсах, які з великою ймовірністю в майбутньому принесуть економічні вигоди [32]. Окренець В. також підкреслює проблему неоднозначності термінології між економічним, бухгалтерським та податковим трактуваннями прибутку [32].

За Н. Кучерявенко, прибуток у податковому аспекті – це «нормативно сконструйований фінансовий результат, який визначається не стільки економічною сутністю, скільки методологією, закріпленою у податковому законодавстві», а держава через податкові правила створює власну модель обчислення прибутку – відмінну від бухгалтерської [24].

П. Мельник, Л. Тарангул, З. Варналій розглядають прибуток як «податкову базу, яка формується шляхом коригування фінансового результату підприємства на визначені законом податкові різниці» [29]. Особливість підходу – прибуток у податковому сенсі має фіскальне призначення, тому держава навмисно модифікує його структуру (пільги, амортизаційні правила, різниці тощо).

А. Соколовська, Т. Кошук визначають прибуток як податкову категорію, що формується на основі фінансового результату, але «відображає інтереси держави щодо наповнення бюджету», а податкове визначення прибутку завжди має регуляторну функцію і може включати механізми стимулювання інвестицій [43].

І. Луніна, О. Білоусова акцентують на тому, що податковий прибуток – це «бюджетоутворюючий показник, який держава формує за допомогою норм податкового обліку, визначаючи, які витрати вважаються допустимими» та підкреслюють важливість відмінностей між податковим і бухгалтерським прибутком як інструменту податкової політики [26].

А. Крисоватий наголошує: прибуток як об'єкт оподаткування – це

«результат перерозподілу новоствореної вартості, який держава через податковий механізм спрямовує на фінансування суспільних потреб» [22]. Податкове трактування прибутку, за його словами, завжди має ціннісний, фіскально орієнтований характер [22].

Податковий кодекс трактує прибуток як об'єкт оподаткування, яким є: фінансовий результат до оподаткування (прибуток або збиток), визначений за правилами бухгалтерського обліку, скоригований на податкові різниці [38]. Тобто податковий прибуток = фінансовий результат за бухгалтерським обліком $\pm$ податкові різниці (амортизаційні, фінансові, різниці за резервами, процентами, операціями з нерезидентами тощо). Це найчіткіший прояв того, що податковий прибуток є нормативно сконструйованою категорією.

Отже, податкове трактування прибутку має суттєві відмінності від економічного й бухгалтерського: економісти бачать прибуток як форму додаткової вартості, винагороду за ризик, інновації, капітал; бухгалтери визначають його як різницю між доходами і витратами; а податкова теорія визначає прибуток як результат, сконструйований державою, який формується не природним шляхом, а через податкові норми. Саме тому механізм оподаткування прибутку підприємств складний: він базується на подвійному вимірюванні прибутку – бухгалтерському та податковому.

Формування сучасного механізму прибуткового оподаткування відбувалося під впливом як внутрішніх соціально-економічних процесів, так і глобальних тенденцій: поширення корпоративних структур, становлення бухгалтерських стандартів, інтеграції у світовий фінансовий простір. Для України розвиток податку на прибуток підприємств має особливе значення, оскільки історично проходив через етапи централізованої планової економіки, податкової реформи 1990-х років, гармонізацію із європейськими підходами та сучасні інституційні зміни, зумовлені цифровізацією та воєнними викликами.

Еволюція податку на прибуток підприємств в Україні пройшла кілька ключових етапів, кожен із яких відображав трансформацію економічної системи, зміну моделі державного управління та поступове наближення до міжнародних

стандартів оподаткування:

1. Радянський період (до 1991 року) – у межах планової економіки не існувало класичного податку на прибуток у ринковому розумінні. Основним джерелом вилучення доходів підприємств до бюджету були: податок з обороту, відрахування від прибутку, фіксовані нормативи вилучення рентабельності. Прибуток не виступав об'єктом оподаткування як економічна категорія, оскільки його розмір визначався централізовано, а механізм формування був жорстко регульований. Функція податку була переважно розподільчою, а не стимулюючою.

2. Перші податкові реформи незалежної України (1991 – 1997 роки) – після здобуття незалежності Україна перейшла до формування власної податкової системи, що вимагало запровадження нового підходу до оподаткування прибутку підприємств. Основними рисами цього етапу були: ухвалення у 1991 році першого Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств»; визначення прибутку базувалося на валовому доході та валових витратах, що значно відрізнялося від бухгалтерського обліку; ставка податку часто змінювалася, коливаючись у межах 30-35%. Цей період характеризувався нестабільністю податкового законодавства, складністю обчислення прибутку та високим податковим тягарем, що стримувало підприємницьку активність.

3. Становлення ринкової моделі оподаткування (1997 – 2010 роки) – у 1997 році прийнято нову редакцію Закону «Про оподаткування прибутку підприємств», яка стала базовою для формування сучасної системи оподаткування прибутку. Її ключовими новаціями були: чіткий поділ витрат на валові та амортизаційні групи; уточнення переліку витрат, що підлягали вирахуванню; зниження податкового тиску; впровадження спеціальних режимів і пільг (технопарки, спеціальні економічні зони). Система оподаткування прибутку стала ближчою до міжнародної практики, але залишалася надмірно деталізованою, складною та нестабільною.

4. Запровадження Податкового кодексу України (2010 рік) стало переломним моментом у розвитку оподаткування прибутку підприємств.

Ключовими змінами були: відмова від категорій «валові доходи» та «валові витрати»; перехід на бухгалтерський фінансовий результат як основу для обчислення податку; поступове зниження ставки з 25% до 18%; запровадження податкових різниць, які коригують фінансовий результат відповідно до політики держави. Цей підхід дозволив гармонізувати податковий і бухгалтерський облік, зменшити кількість маніпуляцій і підвищити прозорість адміністрування.

5. Реформи 2014 – 2021 років, євроінтеграція та BEPS – після підписання Угоди про асоціацію з ЄС Україна розпочала процес модернізації податку на прибуток відповідно до міжнародних стандартів (OECD, BEPS). Основними елементами модернізації стали: запровадження правил трансфертного ціноутворення; контроль над операціями з пов'язаними нерезидентами; обмеження процентних витрат (thin capitalization rule); протидія ухиленню через офшори; приєднання до міжнародних угод про обмін податковою інформацією. Ці кроки значно зміцнили фіскальну безпеку та зменшили втрати бюджету.

6. Сучасний етап (2022 рік – до сьогодні): війна, цифровізація та дискусії про податок на виведений капітал – воєнні умови актуалізували питання спрощення податкового адміністрування, підтримки бізнесу та цифровізації процесів. Характерними рисами сучасного етапу є: розширення цифрових сервісів (е-кабінет, онлайн-звітність); тимчасові податкові послаблення під час воєнного стану; обговорення переходу від податку на прибуток до податку на виведений капітал, що має скоротити можливості для маніпулювання прибутком; посилення контролю над трансфертним ціноутворенням та глобальними групами. Це період, коли система оподаткування прибутку набуває максимальної прозорості, діджиталізації та антикризової спрямованості.

Отже, еволюція податку на прибуток підприємств в Україні відбувалася у напрямі: від централізованого вилучення доходів до ринкової моделі оподаткування та гармонізації з міжнародними стандартами і цифровізації адміністрування. Сучасна система прагне поєднати фіскальну ефективність та стимулювання інвестицій, що створює передумови для подальшого удосконалення механізму справляння та адміністрування податку на прибуток.

1.2. Економічна суть та значення податку на прибуток підприємств для економіки країни

Податок на прибуток підприємств посідає особливе місце в системі оподаткування, оскільки поєднує функції фіскального інструмента, важеля економічного регулювання та механізму перерозподілу новоствореної вартості. Його економічна природа ґрунтується на категорії прибутку як ключового показника ефективності діяльності суб'єкта господарювання та джерела формування фінансових ресурсів держави.

Економічна природа податку на прибуток впливає з самої суті прибутку як частини доданої вартості, що залишається у підприємства після покриття витрат. Тому податок на прибуток відображає:

1. Фіскальну природу новоствореної вартості – податок спрямований на вилучення частини прибутку, що є результатом діяльності підприємства. Це дозволяє державі акумулювати ресурси для фінансування суспільних потреб без прямого втручання у виробництво.

2. Зв'язок між результативністю бізнесу та податковим тиском – чим вищий прибуток підприємства, тим більша база оподаткування. Такий підхід забезпечує принцип справедливості та економічної обґрунтованості податкового навантаження.

3. Наявність регуляторної логіки в структурі прибутку – через механізм податкових різниць, амортизаційних правил, пільг, коригувань держава може впливати на інвестиційну активність, інноваційність та фінансову поведінку підприємств.

Наукові підходи до тлумачення суті та ролі податку на прибуток підприємств формувалися в різні періоди розвитку економічної думки й відображають еволюцію уявлень про роль держави у розподілі доходів, місце оподаткування у фінансовій системі та механізм взаємодії підприємств із бюджетом.

Так О. Мельник, О. Коцюба, О. Небесна визначають податок на прибуток

як багатофункціональний інструмент: бюджетоутворюючий податок, який акумулює значні кошти до держбюджету, регулюючий механізм економіки через диференціацію ставок і пільг, а також стимулюючий інструмент стимулювання пріоритетних галузей; акцентують, що податок на прибуток слугує «важелем впливу» на рішення юридичних осіб, впливаючи на їхню поведінку й інвестиційну активність [29].

А. Жаворонок та ін. розглядають податок на прибуток як ключовий інструмент фіскальної політики, який використовується державою для стабілізації макроекономіки та стимулювання інвестицій, наголошують, що суть податку залежить від рівня економічного розвитку країни: у країнах, які розвиваються, механізм оподаткування прибутку має специфічні виклики (втрати, ухилення), і це треба враховувати при формуванні податкової політики [18].

Д. Рязанцев аналізує податок на прибуток як фундаментальний елемент системи бюджетних надходжень, підкреслює, що податок на прибуток виконує не лише фіскальну функцію, а також регуляторну, оскільки через правила оподаткування можна стимулювати або стримувати підприємницьку діяльність, а існуючі податкові пільги та коригування об'єкта оподаткування (різниці) не завжди ефективно застосовуються – через це є простір для вдосконалення механізму [42].

В. Кузьмінський, О. Пилипенко, Д. Попович підкреслюють суперечливість ролі податку: з одного боку, він є важливою статтею бюджетних доходів, з іншого – підприємства сприймають його як тягар, який знижує їхню рентабельність; трактують податок як інструмент боротьби держави за частку в корпоративному доході, при цьому акцентуючи на конфлікті між фіскальними цілями держави та інтересами підприємств, а зміни в складності адміністрування податку (коригування фінансового результату, різні ставки) створюють як стимули, так і ризики для платників – що впливає на поведінку бізнесу [23].

Л. Лучишин дає визначення податку як обов'язкового платежу, який сплачують юридичні особи (включно з комерційними організаціями, банками

тощо), і який базується на їхньому прибутку. При цьому податок на прибуток є важливим механізмом податкового навантаження, що впливає на структуру доходів підприємств і їхню здатність реінвестувати [27].

Отже, з податкової точки зору, науковці визначають податок на прибуток як бюджетоутворюючий і регулюючий інструмент, який не просто вилучає частину прибутку підприємств, а через свою структуру (ставки, пільги, коригування) податок спрямований на стимулювання інвестицій та економічного розвитку. При цьому існує напруга між державними цілями (фіскальними доходами) та інтересами бізнесу (зниження навантаження), що відображено в аналізах конфліктності й суперечливості податку.

Податок на прибуток підприємств є одним із ключових елементів податкової системи та виконує комплекс важливих функцій у соціально-економічному розвитку держави. Його значення визначається як безпосереднім фіскальним внеском у формування доходів бюджету, так і впливом на інвестиційні процеси, підприємницьку активність, структуру виробництва та загальну економічну стабільність, а саме:

1. Фіскальне значення – податок на прибуток є традиційно вагомим джерелом доходів державного бюджету. Він забезпечує стабільний потік фінансових ресурсів, необхідних для виконання державою соціальних, економічних, інфраструктурних та оборонних функцій. За різними роками цей податок формував від 10 до 20% доходів загального фонду державного бюджету, що підкреслює його системну важливість у фінансовому забезпеченні держави. Фіскальна роль податку на прибуток посилюється в умовах економічної невизначеності, оскільки він забезпечує державі можливість акумулювати кошти від діяльності найбільш рентабельного бізнесу, сприяючи фінансовій рівновазі та покриттю бюджетних потреб.

2. Регуляторне значення – податок на прибуток справляє суттєвий вплив на фінансові рішення підприємств, зокрема на структуру витрат та цінову політику, обсяги інвестицій у виробництво, планування та управління прибутковістю, застосування інновацій та модернізацію основних фондів.

Держава може використовувати механізм податку на прибуток як інструмент стимулювання економічної активності, впроваджуючи пільги, прискорену амортизацію, інвестиційні податкові кредити, спеціальні режими для секторів, що потребують розвитку. Таким чином, податок на прибуток виконує функцію економічного каталізатора, підштовхуючи підприємства до розширення виробництва, створення робочих місць та зростання конкурентоспроможності.

3. Перерозподільне значення – цей податок забезпечує механізм справедливого розподілу фінансових ресурсів, оскільки стягується з підприємств відповідно до їх економічних результатів. Принцип оподаткування прибутку, що ґрунтується на підході «платоспроможності», дозволяє державі отримувати більше надходжень від високодохідних підприємств, одночасно не обтяжуючи суб'єкти малого бізнесу чи ті галузі, що перебувають у кризовому стані. Через систему податкових ставок, пільг та відрахувань держава здійснює перерозподіл доходів між бізнес-сектором і суспільством, спрямовуючи ресурси на фінансування суспільних благ – освіти, медицини, оборони, соціального захисту, інфраструктурних проєктів.

4. Макроекономічне значення – податок на прибуток впливає на ключові макроекономічні параметри, як темпи економічного зростання, інвестиційний клімат, структуру капіталовкладень, рентабельність підприємств. Через регуляторні механізми держава може коригувати економічні дисбаланси, підтримувати розвиток стратегічних галузей, стимулювати інновації, а також забезпечувати макроекономічну стабільність шляхом впливу на обсяги капіталу, що залишається у розпорядженні бізнесу.

5. Соціально-економічне та інституційне значення податку на прибуток полягає в тому, що він формує інституційну відповідальність підприємств, сприяє прозорості фінансової звітності, стимулює впровадження якісних систем управління фінансами, зменшує рівень тінізації економіки через вимогу офіційного обліку доходів і витрат. Підприємства, що ведуть прозорі фінансові операції, підвищують рівень довіри інвесторів, поліпшують корпоративне управління та управління ризиками, що загалом сприяє формуванню

конкурентної економічної системи.

Податок на прибуток підприємств має багатовимірне значення, він не лише забезпечує наповнення бюджету, а й виступає дієвим інструментом державного регулювання, впливаючи на інвестиційні, виробничі та фінансові рішення бізнесу. Його ефективне адміністрування є передумовою стійкого соціально-економічного розвитку, формування сприятливого бізнес-середовища та підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Отже, у сучасних умовах трансформації фінансової системи України податок на прибуток підприємств посідає ключове місце серед інструментів регулювання економічних процесів, забезпечення стабільності державних фінансів та стимулювання ділової активності. Його фіскальна та регуляторна значущість зумовлює необхідність глибокого наукового осмислення економічної природи цього податку, особливостей його справляння, а також впливу на діяльність суб'єктів господарювання.

1.3. Особливості справляння та адміністрування податку на прибуток підприємств в Україні

Ефективність функціонування податку на прибуток підприємств значною мірою визначає здатність держави забезпечувати фіскальну стабільність, а також впливати на економічну активність суб'єктів господарювання через регуляторні інструменти. Водночас податок на прибуток підприємств характеризується складністю розрахунку, високим рівнем залежності від фінансових результатів підприємств та значною чутливістю до змін у податковому та бухгалтерському законодавстві.

Особливості адміністрування податку на прибуток в Україні формувалися під впливом трансформаційних процесів економіки, впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності, цифровізації податкових процедур і посилення боротьби з ухиленням від оподаткування.

Сучасна система справляння цього податку поєднує вимоги Податкового

кодексу України, норми бухгалтерського обліку, контрольні інструменти Державної податкової служби України та електронні сервіси, що забезпечують прозорість і підзвітність бізнесу.

Однією з фундаментальних реформ податкової системи України стало запровадження з 2015 року нової методології визначення об'єкта оподаткування податком на прибуток підприємств. Суть цієї зміни полягає у відмові від попереднього підходу, за яким база оподаткування формувалася за спеціальними податковими правилами, що істотно відрізнялися від принципів бухгалтерського обліку. Натомість встановлено новий принцип: податок на прибуток розраховується на основі фінансового результату до оподаткування, визначеного у бухгалтерському обліку, із подальшим коригуванням на податкові різниці. Особливостями цієї реформи було:

1. Перехід від податкового обліку до бухгалтерського обліку як основи оподаткування – до реформи 2015 року в Україні діяла система паралельного ведення бухгалтерського та податкового обліку. Підприємства були зобов'язані окремо формувати податковий фінансовий результат, застосовуючи правила, які часто не співпадали з принципами міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Це створювало низку проблем щодо значного адміністративного навантаження на бізнес; подвоєння облікових процедур; можливості для маніпуляцій через розбіжності між обліковими системами; складності контролю для податкових органів. Запровадження нової моделі дозволило уніфікувати правила визначення доходів і витрат, що підвищило прозорість обліку та наблизило податкове законодавство до міжнародної практики.

2. Фінансовий результат як база оподаткування. Відповідно до Податкового кодексу України, базою для оподаткування є фінансовий результат до оподаткування, визначений у формі №2 «Звіт про фінансові результати» згідно з: Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку (НП(С)БО), або Міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ). Таким чином, податкова база тепер ґрунтується на реальних показниках діяльності підприємства, що відображаються у фінансовій звітності згідно з

загальноприйнятими правилами обліку.

3. Попри використання бухгалтерського фінансового результату як основи, законодавство запровадило механізм податкових різниць, які коригують цей результат з метою забезпечення фіскальної стабільності та уникнення необґрунтованого зменшення бази оподаткування. Податкові різниці – це спеціальні коригування фінансового результату (збільшення або зменшення), що передбачені Податковим кодексом України [38]. Податкові різниці потрібні для уніфікації податкової практики серед підприємств різних галузей; запобігання агресивному податковому плануванню; врахування галузевих та економічних особливостей витрат; регулювання окремих видів операцій (амортизація, резерви, проценти, операції з нерезидентами тощо).

До ключових податкових різниць відносяться:

- різниці за амортизацією (обмеження щодо мінімального строку корисного використання активів);
- різниці за фінансовими операціями (ліміти на віднесення процентів на витрати);
- різниці щодо резервів і забезпечень (визначення резервів сумнівних боргів, забезпечень виплат);
- різниці за контрольованими іноземними компаніями;
- різниці за операціями з цінними паперами.

Механізм різниць дозволяє уникнути ситуацій, коли підприємства через специфіку облікової політики могли б штучно зменшувати прибуток, а отже – податкові зобов'язання (рис. 1.1).

Запровадження цього підходу мало низку позитивних наслідків:

- спрощення системи обліку – підприємства звітують на основі уже сформованих бухгалтерських показників;
- підвищення прозорості та довіри інвесторів оскільки фінансовий результат визначається за НП(С)БО;
- наближення податкового законодавства до міжнародних стандартів;
- зменшення можливостей для приховування прибутку;

– покращення ефективності податкового контролю.

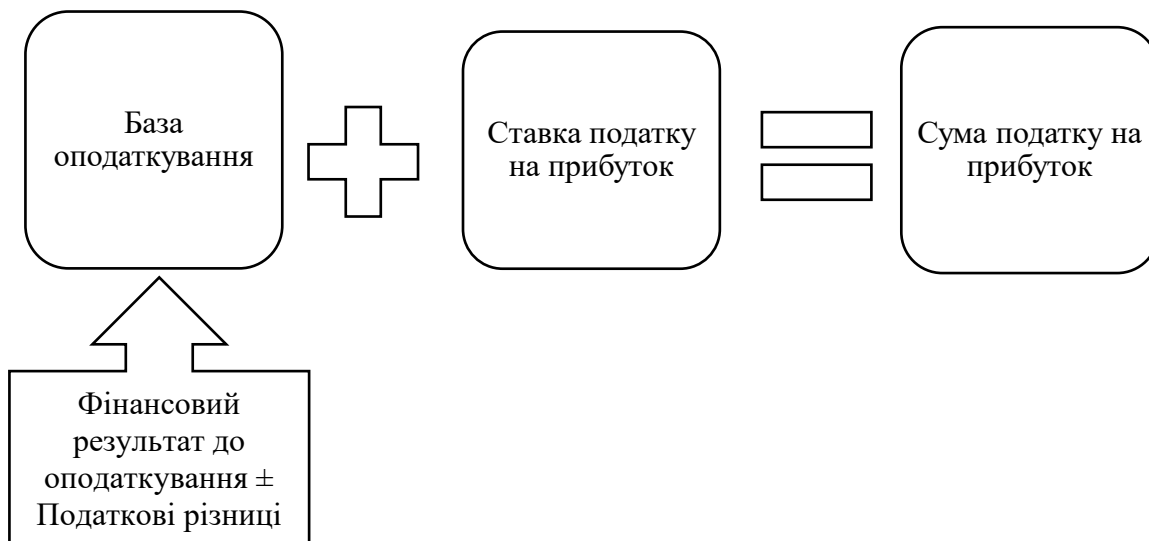

Рис. 1.1. Механізм розрахунку податку на прибуток підприємства [38]

Водночас зберігаються й певні недоліки – складність механізму податкових різниць, його мінливість, значне навантаження на бізнес щодо правильного застосування коригувань, необхідність постійного оновлення податкових програм.

Адміністрування податку на прибуток підприємств полягає в організації, координації та контролі всього комплексу процедур, пов'язаних із визначенням, нарахуванням, сплатою та контролем за правильністю обчислення податкових зобов'язань. Адміністрування охоплює взаємодію платників податків і податкових органів, забезпечує дотримання податкового законодавства та створює умови для ефективного функціонування податкової системи.

У широкому розумінні адміністрування податку на прибуток включає кілька ключових елементів (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Механізм адміністрування податку на прибуток підприємств

Структурні елементи адміністрування податку на прибуток підприємств включають:

1. Реєстрація платників податку є початковою стадією адміністрування і передбачає постановку юридичних осіб та інших суб'єктів господарювання на облік у контролюючих органах. Основні завдання цього етапу:

- ідентифікація платника (ЄДРПОУ, податкова адреса, організаційно-правова форма);
- визначення режиму оподаткування (загальна система або спеціальні умови);
- формування податкової історії підприємства;
- забезпечення юридичного обов'язку з подання звітності та сплати податку.

Від точності реєстрації залежить коректність даних у податкових реєстрах та ефективність подальшого контролю.

2. Збір інформації охоплює комплекс заходів щодо накопичення і систематизації даних, необхідних для визначення об'єкта оподаткування та контролю за платником з метою створення повної бази для аналізу діяльності платника, виявлення ризиків та правильного обчислення податку. Сюди належать фінансова звітність (Звіт про фінансові результати, Баланс тощо); податкова звітність (декларації, додатки); дані інформаційних систем ДПС; результати попередніх перевірок; інформація від банків, органів статистики, митниці.

3. Визначення об'єкта оподаткування податком на прибуток на основі фінансового результату до оподаткування (за даними бухгалтерського обліку); коригування на податкові різниці. На цьому етапі підприємство розраховує фінансовий результат до оподаткування; визначає різниці (амортизаційні, резерви, процентні витрати, контрольовані операції, збитки минулих років тощо); обчислює скоригований прибуток або збиток. Для ДПС цей етап означає аналітичну перевірку правильності застосування норм ПКУ.

4. Розрахунок податкового зобов'язання – після визначення об'єкта

оподаткування здійснюється обчислення суми податку. Це передбачає застосування ставки (основна – 18%); врахування податкових пільг (звільнення, особливі режими); визначення авансових платежів (у разі їх застосування); формування річної або квартальної декларації залежно від статусу платника.

5. Збір податку включає надходження коштів до бюджету у встановлені строки; застосування механізму узгоджених податкових зобов'язань; ведення відповідного бухгалтерського та податкового обліку; роботу електронних систем (Електронний кабінет платника, інтегровані картки). Важливим аспектом є своєчасність та повнота сплати, оскільки податок на прибуток формує значну частку доходів державного бюджету.

6. Контроль та перевірки забезпечують дотримання норм податкового законодавства і включають камеральні перевірки декларацій; документальні планові і позапланові перевірки; фактичні перевірки з виявлення порушень, зокрема неправомірних витрат, трансфертного ціноутворення, завищення збитків, маніпулювання резервами.

7. Надання консультацій – податкові органи забезпечують роз'яснення з питань застосування податкових різниць; правил визначення фінансового результату; ставок, пільг, спеціальних режимів; оформлення та подання звітності. Консультації можуть бути індивідуальні; узагальнюючі податкові консультації; консультації через Електронний кабінет платника податків. Це сприяє підвищенню податкової культури та зменшенню помилок платників.

8. У разі порушення норм законодавства застосовуються штрафи за несвоєчасне подання декларацій; штрафи та пеня за прострочення сплати; санкції за заниження податкових зобов'язань; адміністративна відповідальність посадових осіб; блокування активів у випадках грубих порушень (рідкісні випадки). Метою санкцій є примусити платника дотримуватися законодавства та попередити повторні порушення.

Отже, система адміністрування податку на прибуток підприємств охоплює широкий спектр заходів – від реєстрації платників до контролю та застосування санкцій. Кожен елемент є взаємопов'язаною ланкою, що забезпечує

ефективність податкового процесу, повноту й своєчасність надходжень, податкову дисципліну, справедливість і прозорість оподаткування.

Висновки до розділу 1

Дослідження історичних аспектів становлення податку на прибуток підприємств засвідчило, що цей податок сформувався як ключовий елемент податкової системи у відповідь на потребу держави у стабільних та передбачуваних доходах. Розвиток прибуткового оподаткування в Україні пройшов кілька етапів – від жорстко регламентованої радянської моделі до сучасної системи, яка базується на міжнародних підходах, зокрема принципах бухгалтерського обліку та концепції податкових різниць.

Аналіз підходів науковців і норм податкового законодавства підтвердив, що податок на прибуток підприємств виступає не лише фіскальним інструментом, але й важливим елементом регулювання економічних процесів.

У податково-правовому сенсі податок на прибуток визначається як обов'язковий платіж, що справляється з фінансового результату діяльності підприємств з урахуванням податкових різниць. Значення цього податку для економіки проявляється у його здатності формувати частину доходів бюджету, впливати на інвестиційну активність бізнесу, сприяти легалізації фінансової звітності та забезпечувати конкурентне середовище. Його ефективність тісно пов'язана з якістю податкової політики та рівнем адміністрування.

Сучасний механізм справляння податку на прибуток в Україні ґрунтується на використанні фінансового результату до оподаткування з обов'язковим застосуванням податкових різниць, що забезпечує адаптацію системи оподаткування до реальних фінансових потоків підприємств. Адміністрування податку охоплює комплекс процедур: реєстрацію платників, збір інформації, визначення об'єкта оподаткування, обчислення податкового зобов'язання, сплату податку, контроль, консультування та застосування санкцій.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ ЗА 2020 – 2024 РОКИ

2.1. Сучасний стан, динаміка та місце податку на прибуток підприємств у загальній системі податкових надходжень

У структурі податкової системи України податок на прибуток підприємств традиційно посідає важливе місце як один із ключових джерел формування доходної частини бюджетів.

У період 2020 – 2024 років система адміністрування податку на прибуток зазнала суттєвих впливів зовнішніх і внутрішніх чинників: пандемії COVID-19, подальшого відновлення економіки, а з 2022 року – масштабних військових дій та трансформації бюджетної і податкової політики в умовах воєнного стану. Це зумовило зміни у структурі податкових надходжень, перерозподіл фіскальних пріоритетів, а також коливання обсягів надходжень від податку на прибуток підприємств.

Тому аналіз сучасного стану і динаміки податку на прибуток підприємств у 2020 – 2024 роках дає можливість оцінити не лише фіскальну стійкість податкової системи, але й загальні тенденції розвитку корпоративного сектору, інвестиційної активності та ефективності податкового адміністрування.

Вивчення місця податку на прибуток у структурі податкових надходжень державного та місцевих бюджетів дозволить визначити його реальну вагу, роль у забезпеченні бюджетної збалансованості та можливості для подальшої оптимізації податкової політики.

Податок на прибуток підприємств має чітко виражену централізовану модель розподілу, у якій ключова частина надходжень спрямовується до державного бюджету. Так, 90% податку на прибуток приватних підприємств акумулюється саме у державному бюджеті, тоді як лише 10% надходить до

обласних бюджетів та бюджету міста Києва. Це свідчить про те, що цей податок виступає насамперед загальнодержавним джерелом доходів, орієнтованим на фінансування макроекономічних, оборонних та інших централізованих функцій (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Принципи розподілу податку на прибуток підприємств у бюджетній системі України [12]

Бюджет	Державний	Обласний	м. Київ	Районний	ТГ
Податок на прибуток підприємств (крім підприємств державної і комунальної власності)	90	10	10	0	0
Податок на прибуток підприємств державної власності	100	0	0	0	0
Податок на прибуток підприємств комунальної власності	0	100	100	100	100
Податок на прибуток фінансових установ комунальної власності	0	100	100	100	100

Розподіл надходжень від підприємств державної власності є повністю централізованим: 100% податку спрямовується до державного бюджету. Натомість податок на прибуток підприємств комунальної власності та комунальних фінансових установ повністю закріплений за місцевими бюджетами всіх рівнів. Це підкреслює його роль як локального джерела доходів, що має забезпечувати фінансову самостійність та інвестиційну спроможність органів місцевого самоврядування. Таким чином, прибутковість комунального сектору прямо впливає на можливості територіальних громад фінансувати розвиткові проєкти, утримувати соціальну інфраструктуру та реалізовувати місцеві програми.

Таке поєднання централізації та децентралізації відображає дуалістичну природу податку на прибуток у бюджетній системі України. З одного боку, цей податок забезпечує стабільні доходи державного бюджету, які особливо важливі в умовах воєнного стану та зростання видатків на безпеку та оборону. З іншого – він виконує функцію фінансового зміцнення місцевих бюджетів.

Отже, податок на прибуток підприємств відіграє провідну роль у забезпеченні вертикального фіскального балансу, концентруючи основні

надходження на рівні державного бюджету, водночас створюючи для місцевих бюджетів певний, хоча й обмежений, фінансовий інструментарій. Така структура спрямована на підтримку бюджетної стійкості та ефективність виконання як загальнодержавних, так і місцевих повноважень.

За п'ятирічний період доходи державного бюджету у цілому зросли з 1076,0 млрд грн у 2020 році до 3122,7 млрд грн у 2024 році, що відповідає приросту на 190,2%, тобто майже у три рази. Така динаміка зумовлена насамперед воєнним станом, значним збільшенням міжнародної допомоги та перерозподілом ресурсів у бюджетній системі (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка надходження податку на прибуток підприємств до Державного бюджету України за 2020 – 2024 роки, млрд грн [15]

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Темп приросту за період
Доходи	1076,0	1296,9	1787,3	2671,9	3122,7	190,2
Податкові надходження	851,1	1107,1	949,8	1203,5	1647,2	93,5
Прибуткові податки, в т.ч.	226,0	285,3	265,5	350,8	597,2	164,2
податок на прибуток підприємств	108,7	147,8	117,0	143,8	271,1	149,4
податок на доходи фізичних осіб	117,3	137,6	148,4	206,9	326,1	178,0
Акцизний податок	138,2	162,5	102,4	167,4	210,4	52,2
ПДВ	400,6	536,5	467	580,8	734,4	83,3
Неподаткові надходження	212,9	175,4	346,3	991,7	974,4	357,7

Податкові надходження державного бюджету збільшилися з 851,1 млрд грн до 1647,2 млрд грн, тобто на 93,5%. Приріст у два рази є помірним порівняно зі зростанням загальних доходів, що свідчить про: переважний вплив інших джерел, насамперед міжнародної допомоги; структурні зміни у податковій системі та падіння окремих видів податків у період воєнного часу.

Група прибуткових податків зросла з 226,0 млрд грн до 597,2 млрд грн (+164,2%). Такий приріст є одним із найбільших серед податкових надходжень, що свідчить про: відновлення доходів бізнесу у 2023 – 2024 роках, підвищення рівня обліку доходів, розширення податкової бази та зростання ставки ПДФО у частині військового збору та мобілізації економіки.

Податок на прибуток підприємств демонструє нестабільну, але загалом зростаючу динаміку (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка надходжень податку на прибуток підприємств до Державного бюджету України та характеристика факторів впливу у 2020 – 2024 роках

Рік	Значення, млрд грн	Характеристика
2020	108,7	Наслідки COVID-19, падіння прибутків підприємств
2021	147,8	Відновлення економічної активності
2022	117,0	Падіння через початок повномасштабної війни
2023	143,8	Адаптація бізнесу, часткове відновлення
2024	271,1	Стрімкий ріст, рекорд за період

Темп приросту податку за п'ять років становить 149,4%, тобто податкові надходження від податку на прибуток підприємств до державного бюджету зросли у 2,5 рази.

У структурному порівнянні:

1. ПДВ залишається найбільшим джерелом доходів (734,4 млрд грн у 2024 р.), хоча його приріст (83,3%) нижчий, ніж у податку на прибуток підприємств.

○ ПДФО зріс на 178,0%, що пояснюється зростанням зарплат у номінальному вимірі, мобілізаційними виплатами, детінізацією частини доходів.

2. Акцизний податок зріс лише на 52,2%, що відображає падіння споживання підакцизних товарів під час війни.

Отже, податок на прибуток підприємств демонструє одну з найвищих позитивних динамік серед усіх ключових податків у 2024 році.

Неподаткові надходження зросли з 212,9 до 974,4 млрд грн, тобто на 357,7%, що майже у п'ять разів. Це зростання пояснюється доходами від Національного банку. Це створює певний дисбаланс між податковими та

неподатковими доходами, роблячи бюджет значною мірою залежним від зовнішніх джерел.

Отже, податок на прибуток підприємств відіграє дедалі важливішу роль у податкових доходах, його частка зростає після провалу 2022 року. Найбільший приріст у 2024 році (+88% до 2023 року) свідчить про адаптацію економіки та підвищення ефективності адміністрування. Попри зростання, податок на прибуток підприємств все ще поступається ПДВ та ПДФО за абсолютним обсягом. Основним драйвером загального зростання доходів бюджету у 2022 – 2024 рр. є неподаткові джерела, що підкреслює високий рівень залежності України від зовнішнього фінансування.

Динаміка та структура надходжень податку на прибуток підприємств у 2020 – 2024 роках демонструє суттєві зміни, зумовлені як макроекономічними факторами, так і змінами у податковій політиці держави (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка надходження та склад податку на прибуток підприємств до
Державного бюджету України за 2020 – 2024 роки, млрд грн [15]

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Темп приросту за період
Податок на прибуток підприємств, в т.ч.	108,7	147,8	117	143,8	271,1	149,4
підприємств державної власності	20	6	7,1	8,6	26,8	34,0
підприємств іноземним капіталом ³	13,3	18,8	15,9	19,4	22,6	69,9
іноземних юридичних осіб	7,4	10,3	4,5	4	9,2	24,3
банківських організацій	7,1	7,5	11,2	12,8	91,9	1194,4
страхових організацій	1,5	1,5	1,8	1,7	2,3	53,3
приватних підприємств	58,8	102,9	75,8	91,5	106,6	81,3
фінансових установ	0,5	0,7	0,6	1	1,3	160,0
інші	0,1	0,1	0,1	4,8	10,4	100

Загальний обсяг податку на прибуток зріс у 2,5 раза, однак приріст був нерівномірним і залежав від специфіки окремих секторів економіки. Основним драйвером зростання у 2024 році стали банківські установи, частка яких різко збільшилася через тимчасове підвищення ставки податку на прибуток банків до

50% (запроваджено з листопада 2023 року, але поширено на весь 2024 рік). Саме цей фактор пояснює аномально високий темп приросту надходжень від банків – понад 1190%, що суттєво посилило роль фінансового сектору в структурі податкових надходжень.

Показники податку на прибуток підприємств державної власності також продемонстрували суттєве зростання до 26,8 млрд грн у 2024 році. Це пов'язано з підвищенням прибутковості окремих великих державних компаній, насамперед енергетичного сектору, який адаптувався до умов воєнної економіки. Проте довгостроковою тенденцією залишається нестабільність їхніх надходжень, що видно з падіння у 2021 році.

Водночас результати діяльності приватного сектору формували основу надходжень протягом усього періоду. Хоча у 2022 році спостерігалось суттєве просідання, у 2023 – 2024 роках приватні підприємства забезпечили стабілізацію і зростання податкових платежів, що свідчить про адаптацію бізнесу до нових умов. Важливо врахувати, що у цій групі відображені і нові резиденти Дія.City – IT-компанії, які, незважаючи на альтернативний режим оподаткування зарплат, продовжують нараховувати податок на прибуток, якщо не обрали модель оподаткування «податок на виведений капітал». Присутність технологічного сектору частково пояснює стійкість та приріст приватного сегменту.

Надходження від підприємств з іноземним капіталом та іноземних юридичних осіб залишалися відносно стабільними, хоча у 2022 – 2023 роках спостерігалось зниження через релокацію, припинення операцій і скорочення інвестиційних проєктів. Лише у 2024 році видно ознаки відновлення. Темпи приросту цих груп найнижчі серед інших, що вказує на обережність міжнародного бізнесу в умовах високих ризиків.

Показники страхових організацій та фінансових установ (крім банків) також демонструють помірне зростання. Воно пов'язане з розширенням ринку фінансових послуг, підвищенням попиту на страхування та розвитком небанківських фінансових інституцій, які в умовах війни стали важливими механізмами перерозподілу ризиків.

Загалом структура надходжень податку на прибуток підприємств у 2020 – 2024 роках демонструє, що цей податок є чутливим до кризових явищ, але здатним швидко відновлюватися за умов стабілізації бізнес-середовища. Вплив окремих рішень держави – як-от підвищення ставки податку для банків – суттєво змінює пропорції надходжень між секторами, що свідчить про важливість податкової політики як інструменту регулювання бюджету.

Динаміка надходжень податку на прибуток підприємств до місцевих бюджетів у 2020 – 2024 роках показує, що цей податок не є ключовим джерелом доходів громад та регіонів, проте його роль помітно зросла після 2022 року. У контексті досліджуваної теми – місця податку на прибуток у загальній системі податкових надходжень і структурі бюджетів різних рівнів – можна виокремити кілька важливих тенденцій (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка надходження податку на прибуток підприємств до місцевих бюджетів України за 2020 – 2024 роки, млрд грн [15]

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Темп приросту за період
Доходи	471,5	580,7	555,1	652,7	679,5	44,1
Податкові надходження	285,6	346,7	393,5	434,5	441,1	54,4
Прибуткові податки, в т.ч.	187,6	228,3	285,8	304,9	285,4	52,1
податок на прибуток підприємств	9,8	16,1	13,5	15,5	27,9	184,7
податок на доходи фізичних осіб	177,8	212,2	272,2	289,4	257,5	44,8
Акцизний податок	15,6	17,8	13,1	22,4	27,8	78,2
Місцеві податки і збори	78,7	89,9	84,3	100,0	119,8	52,2
Неподаткові надходження	21,5	27,2	22,0	36,5	43,6	102,8

Протягом 2020 – 2024 років загальні доходи місцевих бюджетів демонстрували поступове зростання, але цей ріст був переважно забезпечений ПДФО, місцевими податками та акцизом. Частка податку на прибуток підприємств залишалася незначною – у межах 2-6% від усіх податкових

надходжень, що підтверджує його другорядну роль на місцевому рівні. Водночас важливо, що саме податок на прибуток показав один із найвищих темпів приросту за весь період – 184,7%, що значно перевищує динаміку інших податкових джерел.

Найпомітнішим є стрибок 2024 року, коли надходження від цього податку зросли до 27,9 млрд грн. Це збільшення пов'язане з двома факторами: по-перше, загальним відновленням діяльності бізнесу після найгострішого воєнного шоку 2022 року; по-друге, збільшенням прибутковості окремих підприємств комунальної власності та підвищенням фіскальної дисципліни щодо підприємств, зареєстрованих у громадах.

Можна також помітити синхронність руху надходжень цього податку з динамікою прибуткових податків загалом. У роки війни місцеві бюджети стикнулися зі зниженням ПДФО у 2023 – 2024 роках, тоді як податок на прибуток, навпаки, почав компенсувати частину втрат за рахунок структурних змін у економіці. Тобто, хоча цей податок і не є базовим джерелом доходів для місцевих бюджетів, він відіграє важливу стабілізуючу функцію в умовах кризових явищ.

Ще один важливий аспект – податок на прибуток є значущим маркером економічної активності підприємств, зареєстрованих на відповідній території. Тому динаміка його надходжень відображає не лише стан місцевих фінансів, а й реальну здатність громад формувати умови для розвитку бізнесу. Відновлення з 2023 року та різкий стрибок у 2024 році свідчать про поступове зміцнення локальної економічної бази, що є критично важливим у період війни.

Отже, податок на прибуток підприємств у структурі місцевих бюджетів відіграє допоміжну, але стратегічно важливу роль: він демонструє високу чутливість до ситуації в економіці, здатний забезпечувати додаткові ресурси в умовах нестабільності та слугує індикатором розвитку підприємницького середовища на рівні територіальних громад.

Динаміка та склад податку на прибуток підприємств у місцевих бюджетах за 2020 – 2024 роки демонструють суттєву трансформацію джерел його

формування та вказують на зміну економічних умов, у яких функціонують територіальні громади. Загалом надходження зросли майже утричі (на 184,7%), однак приріст був нерівномірним і суттєво залежав від типу підприємств-платників (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Динаміка надходження та склад податку на прибуток підприємств до місцевих бюджетів України за 2020 – 2024 роки, млрд грн [15]

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Темп приросту за період
Податок на прибуток підприємств, в т.ч.	9,8	16,1	13,5	15,5	27,9	184,7
підприємств комунальної власності	0,6	0,3	1,3	0,9	0,8	33,3
підприємств іноземним капіталом ³	1,5	2,1	1,8	2,2	2,5	66,7
іноземних юридичних осіб	0,8	1,1	0,5	0,4	1	25,0
банківських організацій	0,8	0,8	1,2	1,4	10,2	1175,0
страхових організацій	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	50,0
приватних підприємств	5,8	11,4	8,4	10,2	11,8	103,4
інші	0,1	0,2	0,1	0,2	1,3	100

Характерні риси динаміки надходжень податку на прибуток підприємств до місцевих бюджетів:

1. Домінування приватного сектору та його стабільна роль. Приватні підприємства були й залишаються головним джерелом податку для місцевих бюджетів – від 5,8 млрд грн у 2020 році до 11,8 млрд грн у 2024 році. Темп приросту у 103,4% свідчить, що, попри економічні кризи, зокрема пандемію та повномасштабну війну, приватний бізнес зумів адаптуватися, зберегти прибутковість і продовжувати наповнювати бюджети громад.

2. Надходження від підприємств з іноземним капіталом зростали досить рівномірно і досягли 2,5 млрд грн у 2024 році. Порівняно невисокий, але сталий приріст (66,7%) показує, що іноземні компанії зберігають присутність в Україні та підтримують економіку навіть під час війни. Водночас внесок іноземних юридичних осіб виявився волатильним: різке падіння у 2022 – 2023 роках та

відновлення лише у 2024 році (1 млрд грн).

3. Найбільш вражаюча динаміка у банків – 1175% приросту, причому стрибок відбувся у 2024 році (10,2 млрд грн проти 1,4 млрд у 2023 році). Це пояснюється тим, що банки мали значні прибутки на тлі високих процентних ставок, активної операційної діяльності та особливостей воєнної економіки. Важливо враховувати: ця динаміка пов'язана зі зміною ставки податку на прибуток. Високі прибутки банків підвищили базу оподаткування, частина якої формує надходження й до місцевих бюджетів.

4. Підприємства комунальної власності не є вагомим джерелом доходів. Надходження від комунальних підприємств залишаються низькими та нестабільними: від 0,3 до 1,3 млрд грн у різні роки, що свідчить про обмежену прибутковість більшості комунальних підприємств. Це підтверджує проблему ефективності комунального сектору, яка особливо загострилася під час війни.

5. Страхові організації забезпечують лише 0,2 – 0,3 млрд грн щороку, демонструючи повільне, але стабільне зростання.

Отже, податок на прибуток підприємств місцевих бюджетів хоч і залишається невеликим за часткою в доходах громад, але його темпи приросту та зміна структури вказують на активізацію окремих сегментів бізнесу, поступове відновлення економіки у 2023 – 2024 роках, підвищення фіскальної дисципліни, зміцнення локальної підприємницької бази.

У цілому дослідження показує, що динаміка податку на прибуток підприємств відображає стан ділової активності в країні, структуру економіки та здатність підприємств формувати фінансовий результат. Податок зберігає важливу роль у формуванні бюджетних ресурсів і є одним із базових індикаторів економічної стійкості держави.

2.2. Оцінка фіскальної та регуляторної ефективності податку на прибуток в Україні

Хоча його фіскальна роль поступається непрямим податкам, насамперед

податку на додану вартість, проте саме податок на прибуток відіграє системоутворюючу функцію у забезпеченні фінансової стійкості держави, оскільки відображає реальні результати господарської діяльності підприємницького сектору. Його надходження є чутливими до економічних циклів, ділової активності, інвестиційного середовища та змін у регуляторній політиці, що робить аналіз динаміки цього податку індикатором економічного розвитку країни.

Порівняння надходжень податку на прибуток підприємств у співвідношенні до валового внутрішнього продукту дає змогу оцінити не лише абсолютну динаміку надходжень, а й їхню відносну фіскальну ефективність – тобто здатність податку забезпечувати стабільні бюджетні ресурси в умовах змін економічної активності (рис. 2.1).

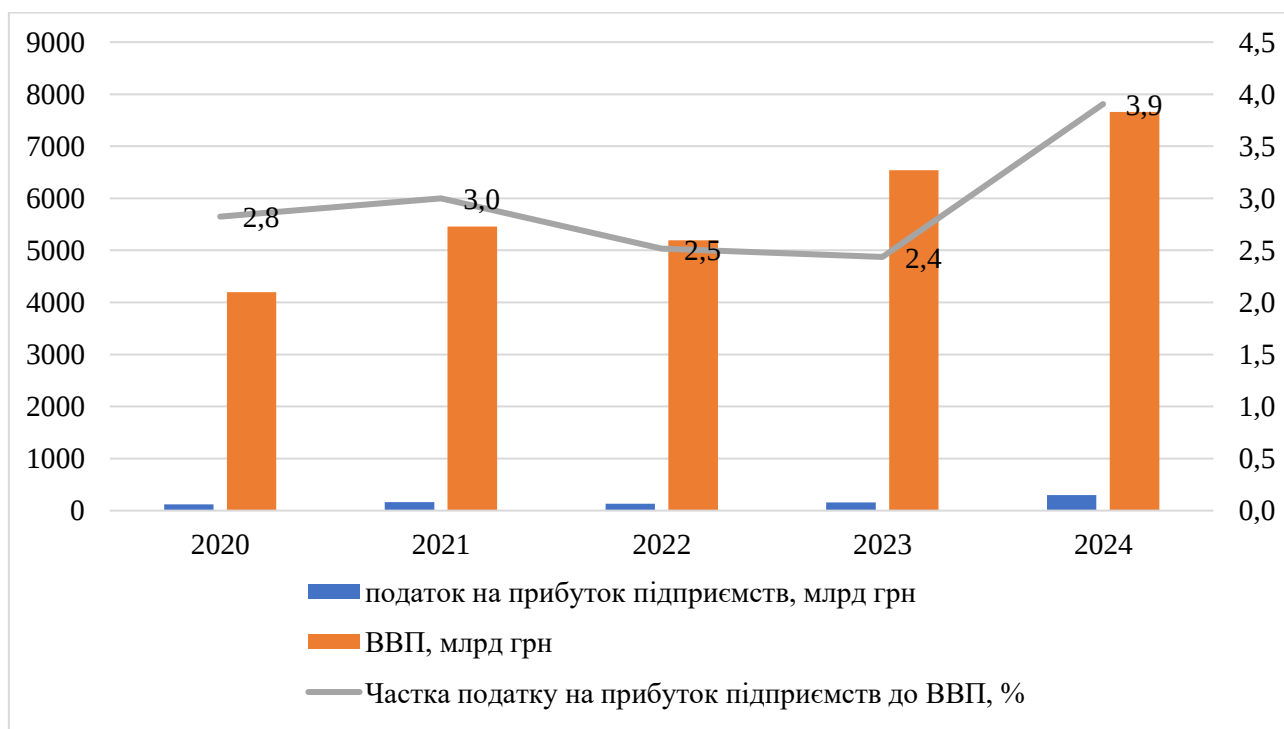

Рис. 2.1. Динаміка частки податку на прибуток підприємств у ВВП за 2020 – 2024 роки [15]

Показник частки податку на прибуток у ВВП є ключовим у визначенні його фіскальної значущості. Динаміка має хвилеподібний характер:

- зростання у 2021 році до 3,0% ВВП – свідчить про повернення бізнесу

до стабільної роботи та відновлення прибутків;

- спад у 2022 – 2023 роках до 2,5-2,4% – відображає військовий шок, зниження продуктивності та високі ризики ведення бізнесу;

- рекордне зростання до 3,9% у 2024 році – свідчить про надвисоке фіскальне навантаження на окремі сектори (передусім банки), що тимчасово підсилює бюджети. Такий стрибок не є структурним, а швидше нестандартною реакцією податкової системи на потреби бюджету в умовах війни.

З точки зору регуляторної ефективності податку дані свідчать, що податок на прибуток адекватно реагує на зміни ділової активності, не створюючи надмірного навантаження в кризові роки. У 2024 році підвищення ставки для банків показало, що податок може виступати оперативним інструментом фіскального маневру; однак такий підхід має ризики – надмірне навантаження на окремі сектори може знизити інвестиційну привабливість. Частка податку у ВВП у середньому 2,7-3,0% протягом періоду свідчить про його стабільний внесок у фінансову систему.

Отже, у 2020 – 2024 роках податок на прибуток підприємств продемонстрував високу чутливість до макроекономічних шоків, здатність швидко відновлювати фіскальну ефективність, роль ключового джерела наповнення бюджету, виконання регуляторної функції через податкові зміни, зокрема у 2024 році, залежність від прибутковості окремих секторів, особливо фінансового та ІТ.

У цілому цей податок залишається одним із найважливіших індикаторів економічної стійкості країни та інструментів державної фінансової політики, що підтверджується його динамікою у співвідношенні до ВВП.

Еластичність надходжень податку на прибуток підприємств відносно ВВП показує ступінь чутливості податкових надходжень до змін економічної активності, тобто наскільки швидко та пропорційно змінюється податок на прибуток підприємств у відповідь на зростання чи падіння ВВП. Показник відображає фіскальну чутливість податку: надходження зростають швидше, ніж економіка (еластичність > 1), повільніше (еластичність < 1) (рис. 2.2).

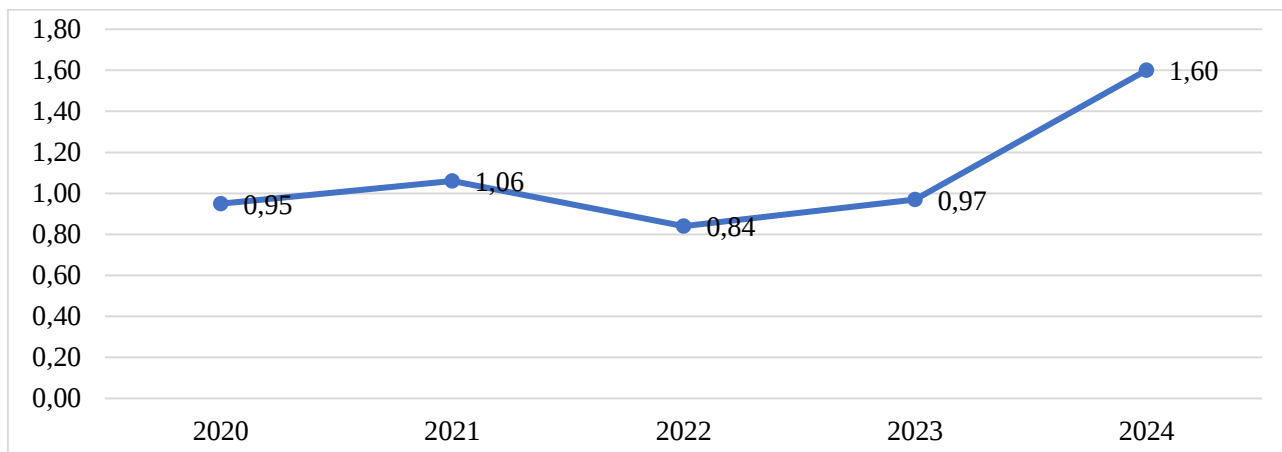

Рис. 2.2. Коефіцієнт еластичності надходжень податку на прибуток до ВВП за 2020 – 2024 роки [15]

Аналіз коефіцієнтів еластичності надходжень податку на прибуток підприємств до ВВП за 2020 – 2024 роки свідчить про змінну чутливість цього податку до економічної активності в Україні в різні періоди:

- 2020 рік: коефіцієнт еластичності 0,95, близький до одиниці, що свідчить про практично пропорційний зв'язок між змінами ВВП і надходженнями податку. Попри пандемію COVID-19, податок на прибуток достатньо адекватно реагував на економічні умови, хоч і з незначним недобором;
- 2021 рік: значення коефіцієнта еластичності 1,06, що вказує на більш ніж пропорційне зростання податкових надходжень у порівнянні з ВВП. Це свідчить про посилення фіскальної ролі податку в період економічного відновлення після пандемії, а також підвищення ефективності адміністрування;
- 2022 рік: коефіцієнт еластичності 0,84, знизився нижче 1, що відображає зменшену чутливість податку на прибуток до економічного зростання. Це логічно, враховуючи початок повномасштабної війни, коли значна частина бізнесу зіштовхнулася з втратами, зниженням прибутковості та ризиками ухилення;
- 2023 рік: значення знову близьке до одиниці (0,97), але трохи нижче. Це свідчить про часткову стабілізацію і адаптацію підприємств до умов воєнної економіки, а також про збереження пропорційності між ВВП і податковими надходженнями;

– 2024 рік: різке зростання коефіцієнта еластичності (1,60) вказує на значно більш високу чутливість податку до економічного зростання.

Коефіцієнти еластичності свідчать, що податок на прибуток підприємств в Україні впродовж 2020 – 2024 років зазнавав значного впливу зовнішніх шоків пандемії та війни, що відображалось у зниженні або нестабільності фіскальної чутливості. Періоди з еластичністю близькою або більшою за 1 (2021, 2024 роки) відображають підвищену фіскальну ефективність податку, коли він працює як ефективний механізм мобілізації бюджетних ресурсів у відповідь на зростання економіки. Натомість значення нижче 1 (2020, 2022, 2023 роки) свідчать про обмежену здатність податку швидко нарощувати надходження, що є ознакою адміністративних проблем, економічної нестабільності чи впливу регуляторних обмежень. Отже, податок на прибуток має потенціал бути гнучким фіскальним інструментом, але його ефективність значною мірою залежить від стабільності економічного середовища та якості податкового адміністрування.

Аналіз динаміки частки податку на прибуток підприємств у податкових надходженнях зведеного бюджету за 2020 – 2024 роки дозволяє оцінити його роль у формуванні бюджетних ресурсів України та зміну фіскального навантаження в умовах різних економічних викликів (рис. 2.3).

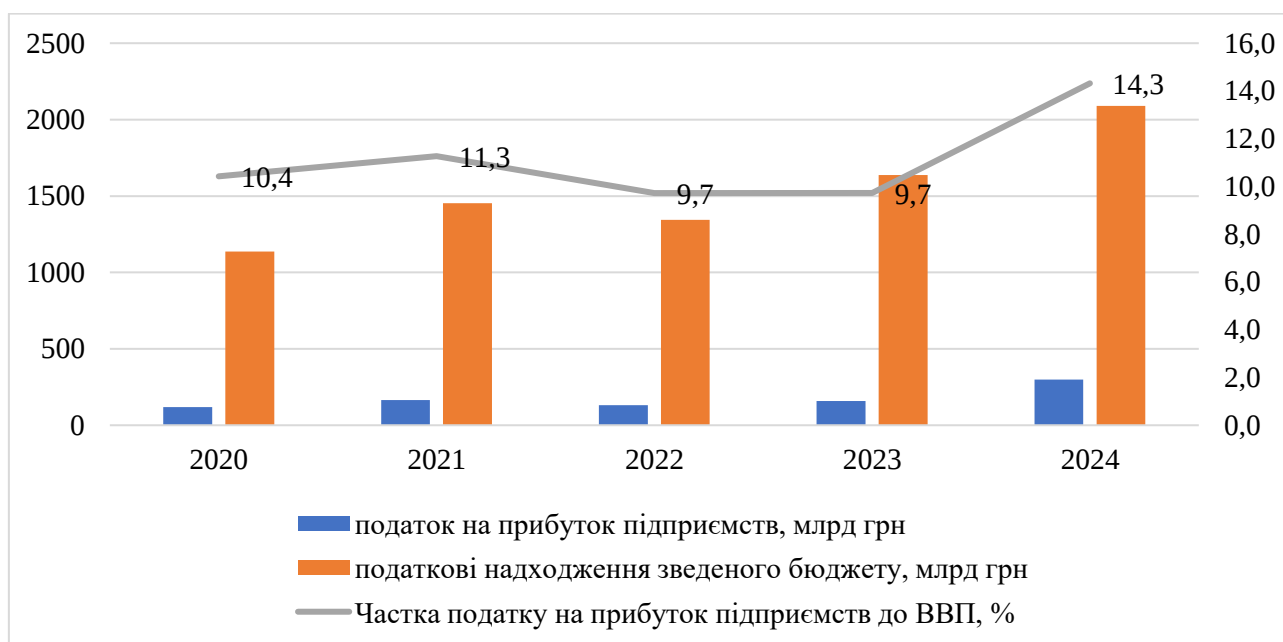

Рис. 2.3. Динаміка частки податку на прибуток підприємств у податкових надходженнях зведеного бюджету за 2020 – 2024 роки [15]

Аналізуючи динаміку частки податку на прибуток підприємств у податкових надходженнях зведеного бюджету за 2020 – 2024 роки, варто звернути увагу на зміни у структурі податкової бази та вплив регуляторних та фінансових політик. У 2020 році частка податку становила 10,4%, що свідчить про відносно помірний внесок цього податку у загальні надходження, враховуючи його традиційну циклічність та залежність від фінансових результатів підприємств.

Зростання до 11,3% у 2021 році відображає не лише відновлення економіки, а й потенційне покращення податкового адміністрування та зниження рівня ухилення від оподаткування, що збільшило фактичні надходження.

Падіння частки в 2022 році до 9,7% вказує на зміни у податковому навантаженні та перерозподілення податкового тягара між різними податками, що свідчить про переорієнтацію бюджетної політики на стабілізацію інших джерел доходів.

У 2023 році збереження частки на рівні 9,7% демонструє стабільність податкової структури незважаючи на виклики, що є результатом адаптації платників податків до нових умов та підвищення ефективності адміністрування.

В 2024 році значний приріст до 14,3% свідчить про активізацію фінансової політики, спрямовану на максимізацію надходжень від найбільш прибуткових секторів економіки. Це також може відображати структурні зміни в економіці, зокрема збільшення ролі фінансового та ІТ-секторів, що сприяє зростанню бази оподаткування прибутку.

Отже, зміни у частці податку на прибуток у загальних податкових надходженнях відображають комплексні процеси реформування податкової системи та зміни у структурі економіки, що вимагає гнучкого підходу до податкової політики для забезпечення стабільного бюджету.

Аналізуючи динаміку розподілу податку на прибуток підприємств між державним та місцевими бюджетами України у 2020 – 2024 роках, можна відзначити певну стабільність у структурі цих надходжень (рис. 2.4).

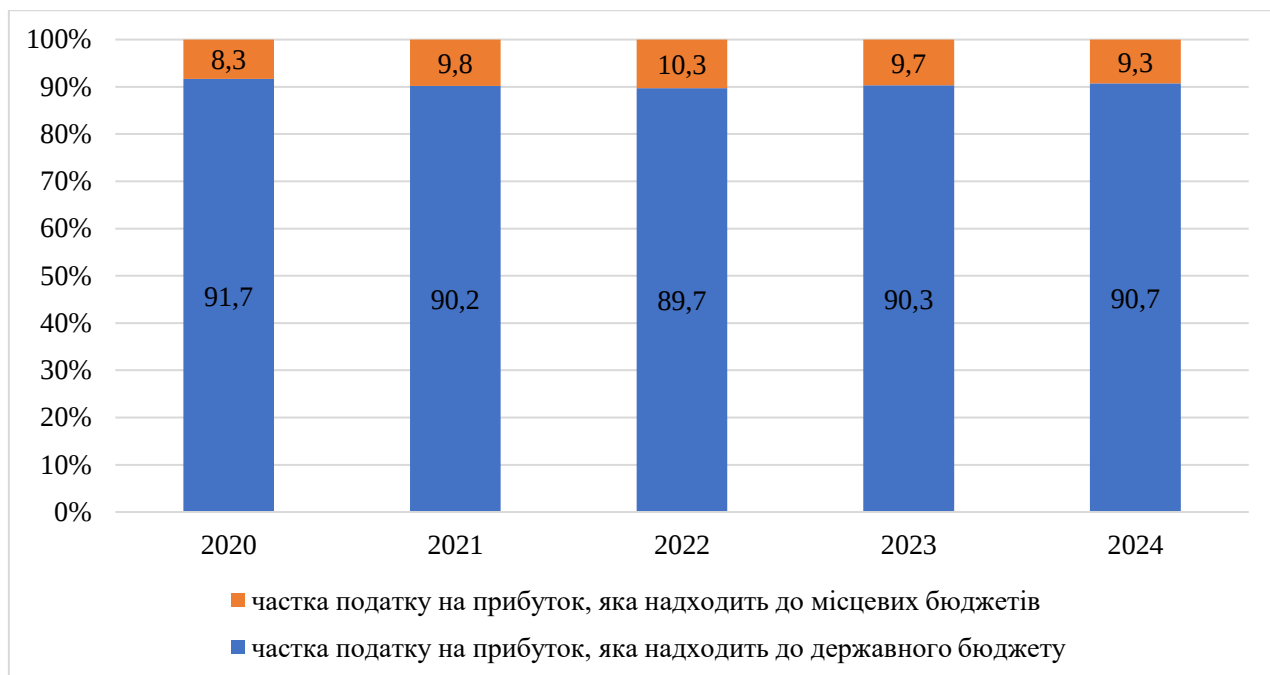

Рис. 2.4. Частка податку на прибуток підприємств у бюджетах України за 2020 – 2024 роки, % [15]

Протягом усіх років понад 90% податку на прибуток підприємств спрямовувалося до державного бюджету, що підкреслює основну роль центрального бюджету у формуванні фінансових ресурсів держави за рахунок податку на прибуток. Частка державних надходжень коливалася у межах 89,7-91,7%, демонструючи незначні зміни, які пов'язані з особливостями розподілу доходів між бюджетними рівнями або регуляторними коригуваннями.

Водночас частка, що надходить до місцевих бюджетів, становила приблизно 8-10%. Незначне збільшення з 8,3% у 2020 році до піку 10,3% у 2022 році вказує на поступове зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів у контексті децентралізації та посилення ролі територіальних громад у формуванні власних доходів.

Зменшення частки місцевих бюджетів до 9,3% у 2024 році пов'язане з підвищенням фіскальної ролі державного бюджету, зокрема через збільшення ставок податку в окремих секторах (банківському), що призвело до зростання загальних надходжень державного бюджету.

Отже, структура розподілу податку на прибуток підприємств між

бюджетними рівнями залишається досить збалансованою та стабільною, що забезпечує передбачуваність надходжень для державного бюджету при одночасному збереженні певного рівня фінансової самостійності місцевих бюджетів. Ця стабільність сприяє плануванню бюджетної політики та підтримує ефективне функціонування бюджетної системи в цілому.

Загалом, податок на прибуток підприємств зберігає свій статус важливого інструменту податкової політики, що впливає на економічну стабільність та розвиток країни.

2.3. Аналіз результатів адміністрування податку на прибуток підприємств

Адміністрування податку на прибуток підприємств – це комплекс заходів, спрямованих на забезпечення своєчасного і повного нарахування, сплати та контролю за виконанням податкових зобов'язань платниками. Цей процес включає кілька ключових етапів: реєстрацію платників податків, збір і обробку інформації про фінансові результати підприємств, визначення об'єкта оподаткування, розрахунок податкових зобов'язань, контроль за своєчасністю та повнотою сплати податку, а також застосування санкцій у разі порушень.

Ефективне адміністрування забезпечує не лише зростання податкових надходжень, а й підвищення рівня податкової дисципліни, мінімізацію ризиків ухилення від оподаткування та сприяє формуванню довіри між платниками і державою. Для досягнення цих цілей податкові органи використовують сучасні інформаційні технології, автоматизовані системи обробки даних, а також впроваджують ризик-орієнтований підхід, що дозволяє фокусувати увагу на найбільш проблемних сферах.

Рівень виконання планових надходжень податку на прибуток підприємств у 2020 – 2024 роках демонструє виразні коливання, що відображають як загальну економічну ситуацію в країні, так і ефективність роботи податкових органів (рис. 2.5).

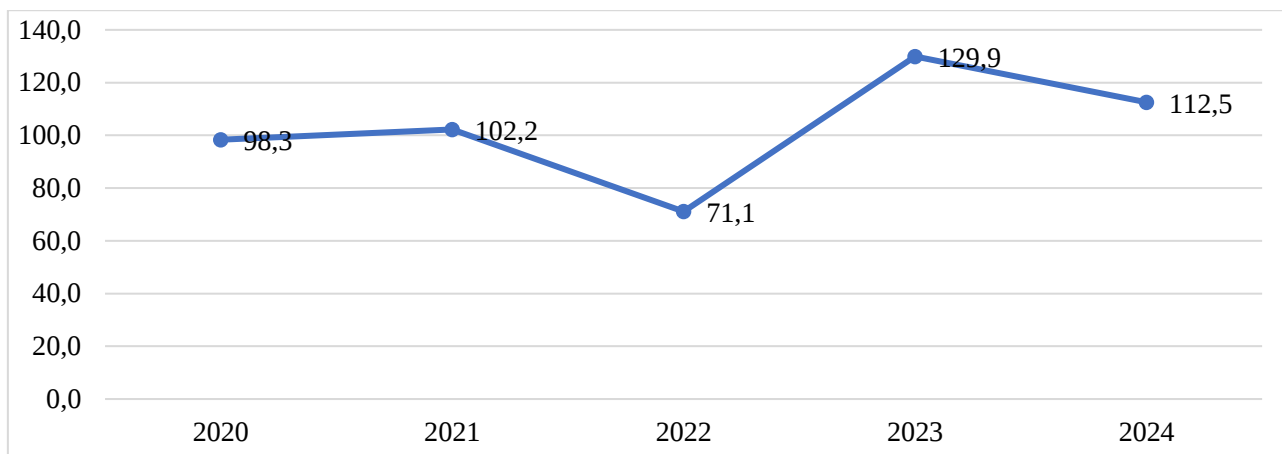

Рис. 2.5. Рівень виконання планових надходжень податку на прибуток підприємств за 2020 – 2024 роки [15]

У 2020 році цей показник був близький до запланованого рівня, що свідчить про відносну стабільність адміністрування попри пандемічні обмеження і зниження прибутків підприємств. 2021 року перевищення плану свідчить про покращення ситуації в економіці та підвищення спроможності податкових служб мобілізувати доходи, що корелює із зростанням податкових надходжень.

У 2022 році рівень виконання значно впав, що було наслідком повномасштабної війни та її негативного впливу на діяльність бізнесу і податкову систему загалом. Це недовиконання збігається зі зниженням фактичних надходжень податку, відображаючи виклики в адмініструванні в кризових умовах. Однак, уже у 2023 році спостерігається значне перевищення планових показників, що свідчить про суттєве покращення адміністрування, адаптацію платників та активізацію окремих секторів економіки. Ця тенденція підтверджує, що податкова служба змогла ефективно мобілізувати ресурси, незважаючи на воєнні виклики.

У 2024 році високий рівень виконання плану підтверджує стабілізацію та посилення фіскальної спроможності держави, яке було зумовлене, серед іншого, змінами в податковому законодавстві і зростанням бази оподаткування. Загалом, динаміка рівня виконання планових надходжень відображає гнучкість і адаптивність системи адміністрування податку на прибуток, але водночас підкреслює необхідність подальшого удосконалення для забезпечення більшої

стабільності в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів.

Динаміка кількості платників податку на прибуток підприємств у 2020 – 2024 роках демонструє певні коливання, що відображають економічні та регуляторні виклики, з якими стикалася Україна в цей період (2.5).

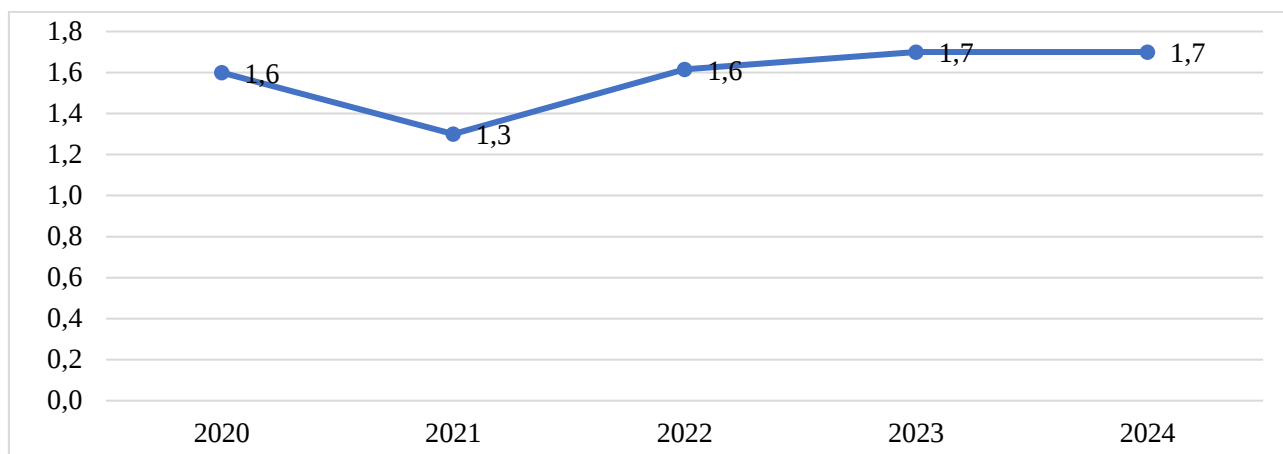

Рис. 2.6. Динаміка кількості платників податку на прибуток підприємств у 2020 – 2024 роках, млн [36]

У 2020 році кількість платників становила близько 1,6 млн, що відображало широку базу підприємств, які здійснювали прибуткову діяльність навіть в умовах пандемії COVID-19. У 2021 році спостерігається неочікуване зменшення до 1,3 млн, що пов'язано з впливом економічної нестабільності, реструктуризацією бізнесу або змінами у податковому адмініструванні, які вплинули на чисельність активних платників.

Проте вже у 2022 році кількість платників знову зросла до 1,6 млн, незважаючи на початок повномасштабної війни, що свідчить про певну стійкість бізнес-середовища та адаптацію підприємств до нових умов. Приріст кількості платників у 2023 і 2024 роках (до 1,7 млн) підтверджує поступове відновлення та стабілізацію економіки, а також можливе розширення кола суб'єктів господарювання, зокрема у цифровому секторі і нових формах організації бізнесу.

Загалом, ця динаміка підкреслює важливість ефективного адміністрування податку на прибуток, здатного враховувати економічні зміни та забезпечувати підтримку платників у складних умовах. Зростання кількості платників позитивно впливає на розширення податкової бази і формування стабільних

бюджетних надходжень, що є ключовим фактором фінансової стабільності країни.

Динаміка середньої суми податку на прибуток на одного платника в Україні у 2020 – 2024 роках відображає значні коливання, які тісно пов'язані із загальною економічною ситуацією та специфікою податкового адміністрування (рис. 2.7).

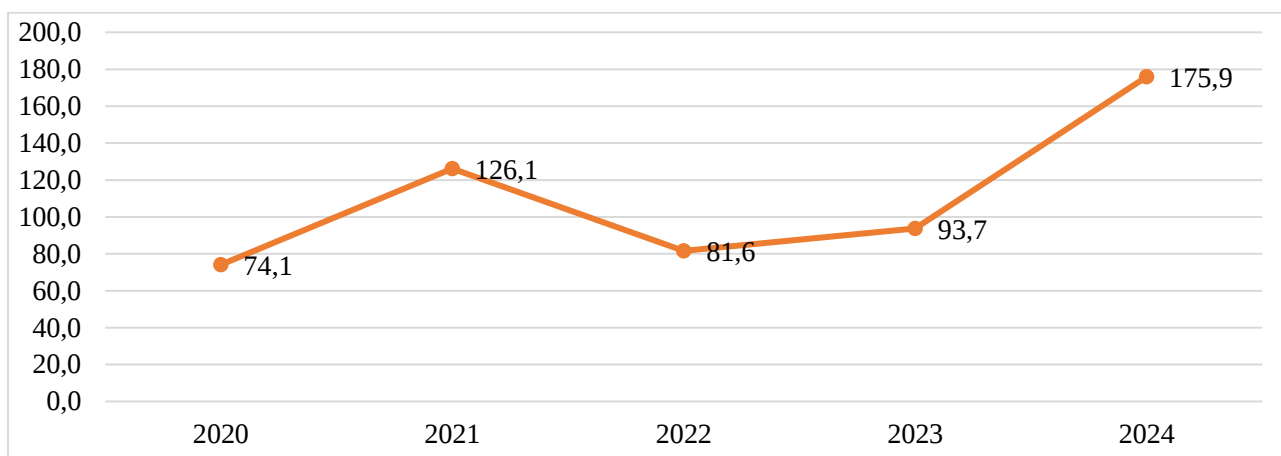

Рис. 2.7. Динаміка середнього суми податку на прибуток підприємства на одного платника у 2020 – 2024 роках, тис. грн

У 2020 році середня сума податку на одного платника становила 74,1 тис. грн, що свідчить про вплив пандемії COVID-19 на прибутковість підприємств та відповідно на податкові надходження. У 2021 році спостерігається суттєве зростання цього показника до 126,1 тис. грн, що відображає відновлення економічної активності та зростання прибутковості бізнесу. Втім, у 2022 році середня сума податку різко знизилася до 81,6 тис. грн, що безпосередньо пов'язано з початком повномасштабної війни, погіршенням фінансового стану багатьох підприємств та складнощами в адмініструванні податку. Поступове відновлення у 2023 році до 93,7 тис. грн свідчить про адаптацію бізнесу до нових умов і часткове повернення платоспроможності.

Найбільш значне зростання спостерігається у 2024 році, коли середня сума податку на одного платника сягнула 175,9 тис. грн. Це пов'язано з введенням нових податкових ставок для певних секторів, зростанням прибутковості підприємств, а також ефективнішою роботою податкових органів у частині стягнення податку.

Отже, динаміка середньої суми податку на прибуток на одного платника демонструє високу чутливість до макроекономічних змін і свідчить про значущу роль податку у формуванні державних доходів навіть у складних економічних умовах.

Рівень податкової ефективності податку на прибуток підприємств у 2024 році значно варіюється за окремими галузями економіки, що свідчить про неоднаковий внесок різних секторів у формування податкових надходжень (рис. 2.8).

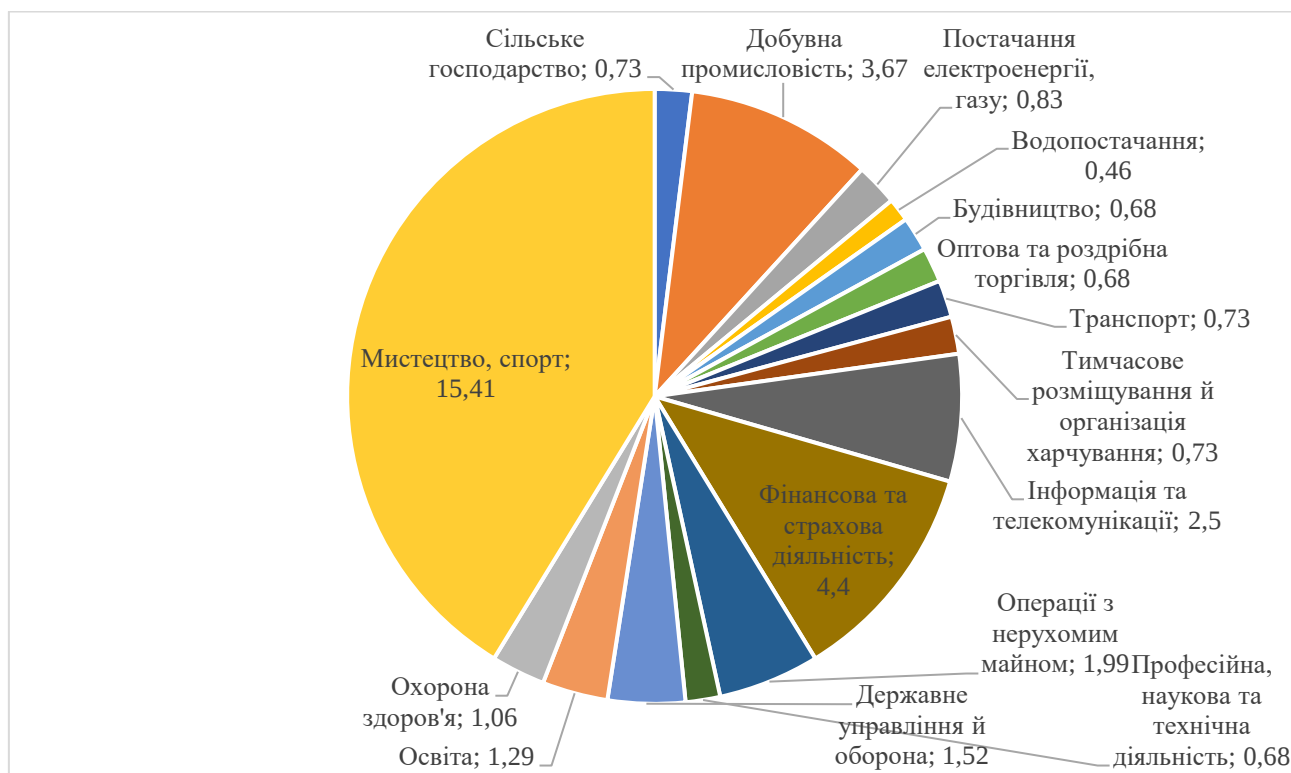

Рис. 2.8. Рівень податкової ефективності податку на прибуток підприємств у 2024 році (%) [31]

Найвищий рівень ефективності спостерігається у сфері мистецтва та спорту – 15,41%, що може свідчити про специфіку діяльності цих підприємств, включно з високим рівнем оподаткованого прибутку та меншою кількістю податкових пільг. Також помітно високими є показники у фінансовій та страховій діяльності (4,4%) і добувній промисловості (3,67%), що відображає значний вклад цих секторів у формування бюджету через податок на прибуток.

Сектор інформації та телекомунікацій (2,5%) та операції з нерухомим майном (1,99%) демонструють середній рівень податкової ефективності, що

свідчить про їхню важливу роль у економіці та податкових надходженнях.

Натомість такі галузі, як сільське господарство (0,73%), будівництво (0,68%), торгівля (0,68%), транспорт (0,73%) та професійна, наукова і технічна діяльність (0,68%) мають досить низький рівень податкової ефективності. Це пов'язано з низькими маржинальностями, широким застосуванням пільг та податкових механізмів, що знижують оподатковуваний прибуток.

Державне управління й оборона (1,52%), освіта (1,29%) та охорона здоров'я (1,06%) мають середні показники, що відображає їхній спеціальний статус і часткове фінансування з бюджету, а отже і особливості оподаткування.

Загалом, аналіз рівня податкової ефективності податку на прибуток підприємств у різних секторах вказує на необхідність диференційованого підходу у податковій політиці та адмініструванні, що враховує специфіку діяльності та економічний потенціал кожного з них для підвищення загальної фіскальної спроможності держави.

Динаміка донарахувань податку на прибуток підприємств у 2020 – 2024 роках демонструє суттєві коливання, які можна розглядати як індикатор ефективності адміністрування цього податку (рис. 2.9).

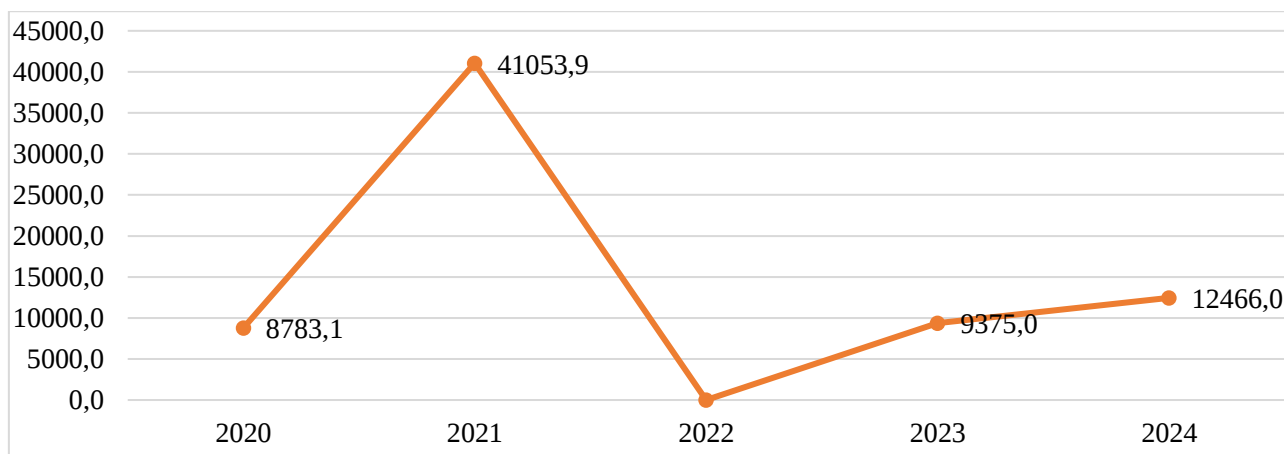

Рис. 2.9. Динаміка донарахувань податку на прибуток підприємства за результатами перевірок у 2020 – 2024 роках, млн грн [36]

Різке зростання донарахувань податку на прибуток у 2021 році до 41,05 млрд грн вказує на посилення податкового контролю та більш активні перевірки, що пов'язано з збільшенням кількості ревізій. Відсутність офіційних даних за 2022 рік не дозволяє зробити точні висновки щодо цього періоду.

У 2023 році відновлення донарахувань до 9,37 млрд грн та подальше зростання у 2024 році до 12,47 млрд грн свідчать про поступове повернення активності податкових органів у сфері контролю та покращення адміністрування податку на прибуток. Це також свідчить про посилення заходів щодо виявлення ухилень і недоплат у післявоєнний період.

Отже, хоча дані за 2022 рік відсутні, загальна тенденція свідчить про коливання ефективності адміністрування податку на прибуток, що залежить від зовнішніх умов та внутрішніх ресурсів податкової служби. Важливо продовжувати вдосконалювати механізми контролю та адаптувати їх до поточних викликів для стабільного наповнення бюджету.

Динаміка зменшень від'ємного значення об'єкта оподаткування податком на прибуток за результатами перевірок у 2020 – 2024 роках відображає інтенсивність роботи податкових органів щодо виявлення та коригування занижень податкової бази підприємств (рис. 2.10).

Рис. 2.10. Динаміка зменшень від'ємного значення об'єкта оподаткування податком на прибуток за результатами перевірок, млн грн [36]

У 2020 році зменшення від'ємного значення об'єкта оподаткування податком на прибуток становило 13,15 млрд грн, що свідчить про активність у боротьбі з ухиленнями від оподаткування, а упереджено несплату податку на прибуток у майбутньому на 2,37 млрд грн. Ці показники підкреслюють роль

податкових перевірок у підвищенні фіскальної дисципліни.

У 2021 році за результатами проведених перевірок спостерігається значно зменшено від’ємне значення об’єкта оподаткування до 19,22 млрд грн, а і збільшено сплату податку до 3,46 млрд грн, що свідчить про посилення контролю та ефективніші заходи щодо виявлення податкових порушень.

У 2023 році рекордно подолано від’ємне значення об’єкта оподаткування, порахованого платниками, на суму 43,16 млрд грн та упереджено несплату податку на прибуток на 7,77 млрд грн. Це свідчить про суттєве посилення податкового контролю, активізацію перевірок та використання нових інструментів адміністрування. Проте у 2024 році обсяги від’ємного значення об’єкта оподаткування і несплати податку за результатами перевірок знизилися до 11,53 млрд грн та 2,08 млрд грн відповідно. Це свідчить про стабілізацію ситуації, зниження кількості порушень та про те, що найбільш суттєві проблеми були вже виявлені й опрацьовані у попередній рік.

Загалом, динаміка цих показників відображає активну боротьбу податкових органів із ухиленнями від сплати податку на прибуток, зокрема після відновлення роботи після кризових 2022 року, а також демонструє ступінь ефективності заходів з адміністрування податку.

Аналіз позовних вимог до органів ДПС у розрізі основних податків за період 2021 – 2024 років демонструє важливий аспект адміністрування податків. У загальній сумі позовних вимог за позовами до органів ДПС найбільшу частку становили суми з податку на прибуток та ПДВ (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Сума позовних вимог за позовами до органів ДПС у розрізі основних податків

[36]

Податок	Сума позовних заяв, млн грн			
	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік
ПДВ	68928,9	47550,8	51389,0	54347,4
Податок на прибуток	83421,3	77110,1	81162,8	86110,7
Акцизний податок	6982,0	8804,7	13369,8	10793,3
ПДФО	3116,4	2569,1	10160,5	9801,4

Загалом, податок на прибуток підприємств посідає провідне місце серед податків за сумою позовних вимог – його обсяги варіюються від 77,1 млрд грн у 2022 році до 86,1 млрд грн у 2024 році, демонструючи тенденцію до зростання. Це свідчить про активну податкову позицію органів, які застосовують претензії щодо донарахувань, але також і про існування численних спорів із платниками, що вказує на складність адміністрування цього податку.

ПДВ, що традиційно є одним із основних джерел бюджетних надходжень, також має значні суми позовних вимог – від 47,5 млрд грн у 2022 році до 54,3 млрд грн у 2024 році. Попри деяке зниження у 2022 році, тенденція зростання у наступні роки відображає активність у забезпеченні податкової дисципліни через судові механізми.

Акцизний податок і податок на доходи фізичних осіб мають значно менші обсяги позовних вимог, але зростання сум, особливо у ПДФО (з 2,57 млрд грн у 2022 році до 9,8 млрд грн у 2024 році), свідчить про посилення контролю і в цих сферах.

Важливо, що значні суми позовних вимог з податку на прибуток підприємств є індикатором як посилення контролю та боротьби з ухиленнями, так і наявності проблем у нормативній базі або практиці адміністрування, які породжують податкові спори. Така ситуація потребує удосконалення процедур та підвищення прозорості, аби зменшити конфліктність між платниками та податковими органами.

Таким чином, позовні вимоги є важливим інструментом адміністрування податку, що допомагає державі забезпечувати наповнення бюджету, проте їх високий рівень також сигналізує про потребу подальшої роботи над оптимізацією податкової політики і вдосконаленням комунікації з бізнесом.

Отже, адміністрування податку на прибуток підприємств в Україні за останні роки демонструє поступове покращення ефективності та здатність адаптуватися до викликів. Посилення контролю, зростання донарахувань і активність у податкових спорах свідчать про більш жорсткий нагляд за сплатою податку на прибуток. Водночас існує потреба у вдосконаленні нормативної бази

та підвищенні прозорості, що сприятиме зниженню конфліктів із платниками та стабільному наповненню бюджету.

Висновки до розділу 2

Податок на прибуток підприємств залишається важливим джерелом наповнення бюджету України, зокрема його частка у податкових надходженнях зведеного бюджету зросла з 10,4% у 2020 році до 14,3% у 2024 році. Незважаючи на падіння надходжень у кризові 2020 (108,7 млрд грн) та 2022 (117 млрд грн) роки, вже у 2024 році податок демонструє стрімке зростання – до 271,1 млрд грн. Частка податку на прибуток у ВВП за цей період коливалась від 2,4% до 3,9%, що свідчить про його високу макроекономічну чутливість.

Водночас адміністрування податку показало позитивні зрушення: рівень виконання планових надходжень зріс до 129,9% у 2023 році, а кількість платників стабілізувалась на рівні близько 1,7 млн. Зростання суми донарахувань та зменшень від’ємного значення об’єкта оподаткування вказує на посилення контролю податкових органів. Проте значна сума позовних вимог до ДПС, що перевищує 86,0 млрд грн у 2024 році, сигналізує про необхідність удосконалення нормативно-правової бази та покращення комунікації з платниками.

Загалом, податок на прибуток відіграє ключову роль у фінансовій стабільності країни, а подальша цифровізація, впровадження ризик-орієнтованих підходів і підвищення прозорості адміністрування є необхідними кроками для забезпечення його ефективності та стимулювання інвестиційної активності.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ НА ЗАСАДАХ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ФІСКАЛЬНОЇ ТА РЕГУЛЯТОРНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

3.1. Податкові аспекти стандартів ЄС як орієнтири вдосконалення механізму справляння та адміністрування податку на прибуток підприємств в Україні

Механізм справляння та адміністрування податку на прибуток підприємств в Україні потребує суттєвого вдосконалення у напрямі підвищення його прозорості, передбачуваності та узгодженості з фіскальними стандартами Європейського Союзу.

Ключовими проблемами механізму справляння та адміністрування податку на прибуток підприємств в Україні, які стримують його фіскальну та регуляторну ефективність є:

1. Складність податкових правил – Податковий кодекс України містить велику кількість винятків, спеціальних режимів, коригувань фінансового результату та галузевих особливостей обліку, що значно ускладнює визначення податкових зобов'язань [38]. Проблеми проявляються у:

- численних різницях між бухгалтерським і податковим обліком, які потребують додаткових розрахунків;
- постійних змінах законодавства, що ускладнюють довгострокове планування;
- високих адміністративних витратах бізнесу на підготовку звітності та консалтинг;
- неоднозначному тлумаченні норм податковими органами, що створює ризики донарахувань.

У результаті податок на прибуток стає одним з найбільш складних для

адміністрування податків, а витрати на його виконання непропорційно високі порівняно з фактичним обсягом надходжень.

2. Значна кількість пільг та спеціальних режимів – податкова система містить багато винятків та стимулів, спрямованих на підтримку окремих секторів або видів діяльності. Проте вони часто:

- зменшують податкову базу та ускладнюють контроль;
- створюють нерівні умови конкуренції між підприємствами;
- формують можливості для штучного використання пільг через корпоративне структурування;
- не мають належної оцінки ефективності щодо впливу на економічний розвиток.

Надмірна пільговість податку на прибуток знижує рівень фіскальної віддачі та робить податкову систему менш прозорою.

3. Нерівномірність податкового навантаження – навантаження з податку на прибуток суттєво різняться залежно від галузі діяльності; бізнес-моделі підприємства; застосування пільг; наявності можливостей оптимізації. У результаті:

- великі та транснаціональні компанії мають більше можливостей для мінімізації податкової бази;
- окремі галузі (наприклад, ІТ, нерухомість, медіа) мають структурні можливості для управління прибутком між юрисдикціями;
- малі підприємства, які менш гнучкі у формуванні витрат, несуть фактично більш високе податкове навантаження.

Такий дисбаланс підриває принцип справедливості й нейтральності оподаткування.

4. Ризики трансфертного ціноутворення – з огляду на відкритість економіки та присутність міжнародних груп компаній, Україна постійно стикається з:

- виведенням прибутку за кордон через контрольовані операції;
- штучним завищенням/заниженням цін у межах групи;

- використанням низькоподаткових юрисдикцій;
- маніпулюванням роялті, процентами, управлінськими послугами тощо.

Хоча законодавство у сфері трансфертного ціноутворення наблизилось до стандартів OECD BEPS, на практиці контроль залишається фрагментарним; якість документації нерівномірна [2]; адміністративні ресурси ДПС обмежені; кількість спорів у цій сфері зростає. Усе це призводить до втрати значних сум податкових надходжень.

5. Високий рівень спорів із контролюючими органами – показники позовних вимог щодо податку на прибуток залишаються одними з найбільших серед усіх податків. Основні причини:

- неоднозначність тлумачення норм Податкового кодексу України;
- надмірна жорсткість підходів податкових органів до формування витрат;
- спірні донарахування за результатами перевірок;
- низька якість податкових консультацій;
- затягування процедур оскарження.

Наявність масштабних судових спорів погіршує діловий клімат; створює невизначеність для інвесторів; знижує прогнозованість податкових надходжень; погіршує довіру до адміністрування податку.

Сукупність зазначених проблем свідчить, що механізм справляння та адміністрування податку на прибуток потребує глибокої модернізації. Орієнтирами для цього мають бути стандарти ЄС – гармонізація податкової бази, підвищення прозорості, цифровізація звітності, зменшення податкових викривлень та посилення механізмів боротьби з ухиленням.

Стандарти (acquis) ЄС формують чіткі орієнтири для модернізації національного підходу, зокрема у сферах гармонізації податкової бази, протидії ухиленню, забезпечення прозорості звітності та впровадження сучасних цифрових інструментів адміністрування. Acquis ЄС (acquis communautaire) – це сукупність усіх норм, правил, стандартів, практик та інституційних принципів, які регулюють функціонування Європейського Союзу. Іншими словами – це правова та регуляторна база ЄС, яку повинні прийняти всі країни-члени та

країни, що прагнуть вступити до ЄС.

Саме ці принципи мають стати фундаментом для підвищення фіскальної та регуляторної ефективності податку на прибуток в Україні.

У сфері оподаткування *acquis* передбачає:

1. Прозорість та простоту податкових правил – податкові системи ЄС базуються на максимальному спрощенні процедур, зрозумілості норм та їх однаковому застосуванні для всіх платників. Прозорість передбачає чітке формулювання бази оподаткування; мінімальну кількість винятків і спеціальних режимів; уніфіковані трактування ключових понять; доступність інформації про правила та податкові інструкції. Для України це означає необхідність скорочення надмірної кількості пільг, усунення суперечностей у Податковому кодексі та підвищення передбачуваності рішень податкових органів.

2. Боротьба з ухиленням та виведенням прибутків – в *acquis* велике значення мають інструменти протидії агресивному податковому плануванню, зокрема: правила контрольованих іноземних компаній (CFC); обмеження на вирахування відсотків; обмеження операцій з низькоподатковими юрисдикціями; контроль за штучним розмиванням бази оподаткування. ЄС вимагає, щоб компанії сплачували податки там, де створюється додана вартість. Для України це означає подальше посилення контролю за трансфертними схемами, офшорами, використанням збитків та внутрішньогрупових операцій [3].

3. Запобігання шкідливій податковій конкуренції. Країни ЄС координують працюють над тим, щоб не знижувати ставки податків штучно для залучення інвестицій; не створювати спеціальні внутрішні режими, які дають необґрунтовані переваги певним компаніям. В рамках Кодексу поведінки з оподаткування бізнесу ЄС забороняються дискримінаційні пільги; непрозорі правила для окремих секторів; податкові практики, що сприяють уникненню оподаткування в інших країнах. Для України важливо переглядати пільги, спецрежими та стимули так, щоб вони відповідали принципам конкуренції, а не створювали асиметрії на ринку.

4. Правила трансфертного ціноутворення, сумісні з OECD – ЄС та OECD діють у єдиному нормативному полі у сфері трансфертного ціноутворення (ТЦУ). Основними вимогами є: застосування принципу «витягнутої руки» (arm's length) [3]; уніфіковані підходи до порівняльного аналізу; прозора документація; загальноєвропейські довідкові показники та бенчмарки. Для України це означає необхідність гармонізувати методики аналізу зі стандартами OECD; розширити можливості попередніх узгоджень цін (АПА); зменшити спірність трактувань; запобігати маніпуляціям з внутрішньогруповими операціями.

5. Механізми BEPS [2]. ЄС повністю впровадив анти-BEPS пакет (ATAD I та ATAD II). До нього входять:

- правила протидії розмиванню бази через відсоткові витрати;
- оподаткування прибутків контрольованих іноземних компаній;
- запобігання зловживанням при використанні гібридних інструментів;
- правила exit-tax (податку при виході активів);
- загальне правило протидії ухиленням GAAR.

Для України це орієнтир на повну імплементацію Директиви ATAD; забезпечення реальної, а не формальної дії правил BEPS; усунення прогалин, які дозволяють виводити прибутки з країни через трансфертні схеми.

Узагалі, *acquis* ЄС може слугувати комплексним орієнтиром для реформування механізму справляння та адміністрування податку на прибуток в Україні. Впровадження європейських підходів дозволить підвищити фіскальну ефективність податку, забезпечити більшу прозорість та передбачуваність, а також посилити довіру бізнесу до податкової системи. Це є особливо актуальним в умовах інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС і необхідності створення конкурентного та інвестиційно привабливого середовища.

3.2. Стратегічні цілі ефективного адміністрування податку на прибуток підприємств

Ефективне адміністрування податку на прибуток підприємств є ключовим

чинником забезпечення стабільних фіскальних надходжень, підвищення прозорості бізнес-середовища та зміцнення довіри між платниками податків і державою. В умовах воєнного стану та необхідності післявоєнного відновлення економіки України зростає потреба у формуванні довгострокових стратегічних орієнтирів податкової політики, які б забезпечували баланс між фіскальними інтересами держави та стимулюванням інвестиційної активності підприємницького сектору.

Сучасні виклики – цифровізація бізнес-процесів, глобалізація фінансових потоків, посилення вимог ЄС щодо податкової прозорості та імплементації стандартів BEPS – зумовлюють необхідність переосмислення підходів до адміністрування податку на прибуток [2]. Відтак стратегічні цілі у цій сфері мають бути спрямовані не лише на підвищення ефективності контролю, а й на створення умов, які мінімізують податкові ризики, скорочують витрати комплаєнсу для бізнесу та сприяють конкурентоспроможності економіки.

Стратегічними цілями ефективного адміністрування податку на прибуток підприємств є:

1. Забезпечення прозорості та передбачуваності податкового середовища – ефективне адміністрування податку на прибуток неможливе без стабільності податкових правил, уніфікації підходів до визначення об'єкта оподаткування та посилення відкритості контролюючих органів. Це зменшує ризики довільного трактування норм, сприяє зростанню рівня добровільної сплати та формує довіру бізнесу до системи оподаткування.

2. Інтеграція української системи адміністрування з нормами та стандартами ЄС (Acquis, BEPS, Кодекс поведінки з оподаткування бізнесу ЄС) – поглиблення євроінтеграційних процесів потребує приведення механізму адміністрування податку на прибуток у відповідність до сучасних міжнародних вимог: протидії агресивному податковому плануванню, трансфертному виведенню прибутку та шкідливим податковим практикам [2]. Це сприяє збільшенню реальної податкової бази, зниженню тиску на добросовісних платників та підвищенню конкурентності податкової системи.

3. Підвищення результативності податкового контролю на основі ризик-орієнтованих підходів – стратегічним завданням є перехід від суцільних перевірок до системи аналітичного моніторингу, що спирається на використання великих даних, автоматизованих алгоритмів та цифрових індикаторів ризику. Такий підхід дозволяє зосередити ресурси на найбільш ризикових операціях, зменшуючи адміністративний тиск на бізнес і водночас підвищуючи виявлення потенційних порушень.

4. Цифровізація процедур адміністрування та скорочення витрат комплаєнсу для бізнесу. Удосконалення електронних сервісів – подання звітності, електронного аудиту, взаємодії через Е-кабінет – забезпечує оперативність обробки інформації, спрощує взаємодію з контролюючими органами та мінімізує можливості для корупційних ризиків. Зниження витрат підприємств на податковий комплаєнс підвищує їхню продуктивність та конкурентоспроможність.

5. Підвищення рівня добровільного податкового комплаєнсу – стимулювання добровільної сплати ґрунтується на поєднанні простих правил, доступної інформації, ефективної комунікації та справедливої системи відповідальності. Такий підхід дозволяє зменшити конфліктність взаємодії між платниками та державою та забезпечити сталий рівень надходжень навіть в умовах економічної нестабільності.

6. Забезпечення фіскальної стійкості шляхом оптимізації податкових стимулів та усунення необґрунтованих пільг – реформування системи податкових стимулів має бути спрямоване на підтримку інноваційної та інвестиційної діяльності без втрат бюджету. Усунення неефективних пільг підвищує нейтральність та справедливість оподаткування, створюючи умови для рівних конкурентних можливостей між підприємствами.

Такі підходи дозволяють забезпечити прогнозованість податкової системи, підвищити рівень добровільної сплати податків та зміцнити фінансову стійкість держави, що є особливо актуальним у період трансформації податкового простору відповідно до європейських стандартів.

Висновки до розділу 3

Аналіз податкових аспектів досягнень ЄС засвідчив, що реформування податку на прибуток підприємств в Україні має орієнтуватися на принципи прозорості, нейтральності та запобігання ухиленню, які лежать в основі європейського підходу до корпоративного оподаткування. ЄС приділяє особливу увагу гармонізації правил трансфертного ціноутворення, впровадженню заходів BEPS та забезпеченню стабільності податкової системи – усе це формує базу для прогнозованого ведення бізнесу та чесної конкуренції.

Порівняння української практики з європейськими стандартами показує, що незважаючи на здійснені реформи, система оподаткування прибутку в Україні залишається фрагментованою, складною та менш ефективною. Значна кількість податкових пільг, неоднозначність правил, нерівномірність податкового навантаження та високий рівень податкових спорів свідчать про потребу подальшої гармонізації з підходами ЄС. Особливе значення мають європейські стандарти у сфері боротьби з розмиванням податкової бази та виведенням прибутків, адже вони спрямовані на забезпечення чесного розподілу податкових надходжень і зменшення можливостей для агресивного податкового планування.

ВИСНОВКИ

Податок на прибуток підприємств є одним із фундаментальних інструментів податкової системи, що забезпечує державі стабільні та передбачувані надходження до бюджету. Його розвиток і вдосконалення відображають глибинні трансформації економіки, законодавства та податкової політики, спрямовані на інтеграцію в міжнародні стандарти та підвищення прозорості оподаткування. Суть цього податку виходить за межі фіскальної функції, набуваючи значення механізму регулювання економічних процесів, що впливає на інвестиційну активність, легалізацію фінансових результатів і формування конкурентного середовища.

Сучасний механізм оподаткування, заснований на фінансовому результаті з урахуванням податкових різниць, дає змогу більш адекватно відображати реальні прибутки підприємств та мінімізувати податкові викривлення.

Адміністрування податку на прибуток підприємств, що охоплює комплекс взаємопов'язаних процедур – від реєстрації платників до застосування санкцій, – відіграє ключову роль у забезпеченні податкової дисципліни, своєчасності та повноти бюджетних надходжень. При цьому ефективність податкової системи значною мірою залежить від цифровізації процесів, використання ризик-орієнтованого підходу і спрощення законодавства, що сприяє зменшенню податкового навантаження і стимулює розвиток підприємництва.

Аналіз сучасного стану та тенденцій надходжень податку на прибуток підприємств у 2020 – 2024 роках показав, що цей податок залишається одним із ключових елементів податкової системи України, хоча його фіскальна роль істотно залежить від загальноекономічної ситуації та результатів діяльності корпоративного сектору. Податок на прибуток продемонстрував високу чутливість до кризових явищ: падіння надходжень у 2020 році через пандемію та у 2022 році через початок повномасштабної війни змінилося поступовим відновленням у 2021 і 2023 роках та різким зростанням у 2024 році. Це свідчить

про здатність бізнесу адаптуватися та відновлювати прибутковість у складних умовах.

Структура доходів державного бюджету підтверджує, що податок на прибуток підприємств стабільно входить до групи основних джерел податкових надходжень, хоча за обсягами поступається ПДВ та ПДФО. Його частка в загальному обсязі прибуткових податків залишається значною, що підкреслює його важливу роль у забезпеченні збалансованості бюджету та реалізації фіскальної політики.

Місце податку на прибуток у бюджетній системі також визначається специфікою розподілу надходжень: основна частина спрямовується до державного бюджету, у той час як місцеві бюджети отримують порівняно невеликі суми, переважно від підприємств комунальної власності. Це робить податок обмеженим джерелом доходів для територіальних громад, але водночас підкреслює його значення для фінансування загальнодержавних видатків.

Аналіз динаміки надходжень податку на прибуток, його співвідношення з ВВП, коефіцієнтів еластичності та частки у податкових надходженнях свідчить про високу чутливість цього податку до макроекономічних змін та його здатність оперативно реагувати на зовнішні виклики.

Аналіз динаміки виконання планових надходжень, кількості платників, середньої суми податку на одного платника, а також результатів податкових перевірок і донарахувань свідчить про те, що адміністрування цього податку пройшло через значні виклики, пов'язані із зовнішніми факторами – пандемією та воєнним конфліктом. Водночас, попри коливання, податкові органи демонструють здатність до адаптації і поступового відновлення контролю над податковою базою. Водночас висока сума позовних вимог до органів ДПС, особливо за податком на прибуток, відображає як активну податкову позицію, так і наявність системних проблем у взаємодії з платниками, що потребує удосконалення нормативно-правової бази та практик адміністрування.

Однак коливання коефіцієнту еластичності та питомої ваги податку на прибуток у різні роки вказують на необхідність подальшого вдосконалення

механізмів адміністрування, зокрема з урахуванням ризик-орієнтованого підходу та цифровізації процесів, а також гармонізації податкового законодавства для забезпечення збалансованого фіскального навантаження і стимулювання інвестиційної активності.

Стратегічні цілі ефективного адміністрування податку на прибуток підприємств в Україні передбачають комплексне вдосконалення податкової системи з урахуванням сучасних економічних викликів та євроінтеграційних пріоритетів. Насамперед ключовим завданням є забезпечення прозорості, передбачуваності та стабільності податкових правил, що формує довіру бізнесу та знижує рівень конфліктності між платниками й державою.

Важливим напрямом є поступова гармонізація механізмів адміністрування з acquis ЄС та стандартами BEPS, що дає змогу зменшити масштаби агресивного податкового планування, обмежити практики виведення прибутків за кордон і забезпечити рівні конкурентні умови для підприємств. Запровадження ризик-орієнтованих підходів до податкового контролю та використання цифрових технологій дозволяє підвищити адресність контролю, знизити адміністративне навантаження на сумлінних платників та оптимізувати роботу податкових органів.

Посилення цифровізації та розвиток сучасних електронних сервісів зменшують витрати підприємств на податковий комплаєнс і підвищують якість обміну даними між державою та бізнесом. Водночас оптимізація податкових пільг і запровадження цільових стимулів сприяють формуванню нейтральної й ефективної системи оподаткування прибутку, орієнтованої на інноваційність та інвестиційну активність.

Загалом реалізація визначених стратегічних цілей створює підґрунтя для підвищення фіскальної результативності податку на прибуток, зміцнення фінансової стійкості держави та формування сучасної податкової системи, здатної підтримувати економічний розвиток України в умовах інтеграції до європейського економічного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Abramova A., Chub A., Kotelevets D., Lozychenko O., Zaichenko K., Popov O. Regulatory policy of tax revenues efficiency assurance as the dominant of state economic security. *International Journal of Sustainable Development and Planning*. 2022. Vol. 17(6). P. 1727-1736. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.170606>
2. Base erosion and profit shifting (BEPS). OECD. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/policy-issues/base-erosion-and-profit-shifting-beps.html>.
3. Code of Conduct Group (Business Taxation). European Council Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/code-conduct-group/>.
4. Danylyshyn B., Dubyna M., Zabashtanskyi M., Ostrovska N., Blishchuk K., Kozak I. Innovative Instruments of Monetary and Fiscal Policy. *Universal Journal of Accounting and Finance*. 2021. Vol. 9(6). P. 1213-1221.
5. Nikiforov P., Abramova A., Zhavoronok A., Bak N., Yaremchuk V., Kulynych Y. Strengthening green taxation within the framework of fulfilling the green deal conditions in the context of formation of the environmental security system of EU countries. *International Journal of Sustainable Development and Planning*. 2024. Vol. 19(3). P. 1099-1109. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.190328>
6. Nikiforov P., Greshko R., Marych M., Marusiak N., Kharabara V., Gladchuk O. Mutual Influence of Fiscal and Monetary Policy in the Context of Ensuring Macro-Financial Stability of the State. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2022. Vol. 44(4). P. 435–442. <https://doi.org/10.15544/mts.2022.43>.
7. Shkarlet S., Dubyna M., Hrubliak O., Zhavoronok A. Theoretical and applied provisions of the research of the state budget deficit in the countries of Central and Eastern Europe. *Administratie si Management Public*. 2019. Vol. 32. P. 120-138. <https://doi.org/10.24818/amp/2019.32-09>.

8. Абрамова А. Фінансова нестабільність як фактор формування нового податкового середовища України. *Scientific Journal of Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University Economics*. 2023. Вип. 1. С. 3–8. <https://doi.org/10.32782/ecovis/2023-1-1>.

9. Абрамова А.С. Податкова система як інструмент економічного стимулювання в умовах фінансової нестабільності. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2025. Вип. 5(330). С. 23-28. <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2025-5-330-23-28>.

10. Абрамова А.С. Теоретичні підходи до дослідження трансформації податкових інститутів. *Scientific Journal of Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University Economics*. 2023. Вип. 2. С. 3-7. <https://doi.org/10.32782/ecovis/2023-2-1>.

11. Бак Н.А. Фіскальна ефективність податкових інструментів забезпечення сталого розвитку національної економіки. *Фінансові інструменти сталого розвитку економіки: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. Чернівці : Чернівецький національний ун-т*, 2019. С. 17–21. URL: <https://janusandal.no/images/Files/LostOpportunity2019.pdf>.

12. Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 року №2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

13. Гаркушенко О.М., Кувалдіна О.О. Проблеми і майбутнє податку на прибуток підприємств та ПДВ в умовах цифровізації. *Економіка промисловості*. 2021. № 3 (95). С. 52-69.

14. Державна податкова служба України: офіційний сайт. URL: <https://tax.gov.ua>.

15. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>.

16. Жаворонок А., Попело О., Щур Р. Роль податкової політики у забезпеченні фінансової стійкості держави в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 76. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-97>.

17. Жаворонок А.В., Абрамова А.С., Валаш О.С., Костюк М.І.

Трансформація ролі податку на прибуток підприємств у системі публічних фінансів України: виклики воєнного часу. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. Вип. 11(51). С. 685-696. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-11\(51\)-685-696](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-11(51)-685-696).

18. Жаворонок А.В., Абрамова А.С., Валаш О.С., Костюк М.І. Трансформація ролі податку на прибуток підприємств у системі публічних фінансів України: виклики воєнного часу. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. Вип. 11(51). С. 685-696. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-11\(51\)-685-696](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-11(51)-685-696).

19. Жаворонок А.В., Жиряда Х.В. Податок на прибуток підприємств: оптимізація адміністрування та обліку. *Фінансові дослідження*. 2018. Вип. 1. URL: <https://ir.stu.cn.ua/server/api/core/bitstreams/cf722cee-7450-4240-b329-6a3f48d09922/content>.

20. Жаворонок А.В., Кудлаєва Н.В., Немилостивий І.В., Валаш О.С. Бібліометричний аналіз наукових досліджень з питань діджиталізації адміністрування податків. *Ефективна економіка*. 2025. Вип. 10. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.10.97%20>.

21. Косач І. А., Грубляк О. М. Фінансування бюджету держави як один з важливих показників фінансово-бюджетної політики. *Часопис економічних досліджень*. 2021. Вип. 1.

22. Крисоватий А.І. Податкова політика України: концептуальні засади теорії та практики. Тернопіль: ТДЕУ. 2006.

23. Кузьмінський В., Пилипенко О., Попович Д. Фінансово-господарська діяльність та податок на прибуток підприємств: контрверсійність інтересів. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. № (4(72)). С. 20–28. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2023-72-20-28>.

24. Кучерявенко Н. П. Курс податкового права : в 6 т. Харків : Легас, 2004. Т. 2. 600 с.

25. Луніна І. О., Білоусова О. С. Реформування податку на прибуток підприємств у контексті забезпечення стійкості державних фінансів. *Економіка*

України. 2018. № 7. С. 46-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_7_5.

26. Луніна І.О. Реформування податку на прибуток підприємств у контексті забезпечення стійкості державних фінансів. *Економіка України*. 2018. № 7. С. 46-58.

27. Лучишин Л. М. Податок на прибуток: еволюція, перспективи та практика застосування. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2018. Т. 28. № 4. <https://doi.org/10.15421/40280416>.

28. Маркс К. Капітал. Х. Партвидав «Пролетар», 1933.

29. Мельник О. П., Коцюба О. А., Небесна О. Р. Сутність податку на прибуток підприємства в умовах воєнного стану. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. № 4. С. 150–154. URL: <https://ir.dpu.edu.ua/handle/123456789/1512>.

30. Мочерний С.В. Економічна теорія: навч. посіб. Вид. 3-тє, доп. і перероб. К.: Академія, 2008. 640с.

31. Окремі показники декларування податку на прибуток по галузям за 2024 рік. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/rezalt/816139.html>.

32. Окренець В. Трактуювання прибутку в обліково-інформаційному забезпеченні підприємств. *Вісник економіки*. 2022. № 3. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.03.065>.

33. Опарін В. М., Паєнтко Т. В. Ідеологія, прагматика та результативність податкового реформування в Україні. *Проблеми економіки*. 2017. № 4. С. 138-147.

34. Островська Н.С., Урікова О.М., Жаворонок А.В. Науково-методичні основи формування податкової складової бюджету. *Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки*. 2015. С. 45-55.

35. План дій BEPS. Або як протидіяти виведенню прибутку до «сприятливих» податкових юрисдикцій. URL: <https://kyiv.tax.gov.ua/mediaark/news-ark/print-395333.html>.

36. Плани та звіти роботи Державної податкової служби України. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/396505.html>.

37. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи: монографія / П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул, З. С. Варналій та ін.; за ред. З. С. Варналія. Київ: Знання України, 2008. 657 с.

38. Податковий Кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

39. Подолянчук О. А. Особливості бухгалтерського обліку та оподаткування прибутку підприємств. Економіка, фінанси, менеджмент: *актуальні питання науки і практики*. 2022. № 1 с. 136-153. URL: <http://efm.vsau.org/storage/articles/May2022/U9n1OClxpB53qwFULsXx.pdf>.

40. Показники роботи. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/>.

41. Про затвердження Змін до форми Податкової декларації з податку на прибуток підприємств: Наказ Міністерства фінансів України від 20.02.2023 року № 101. URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/nakazi/78101.html>.

42. Рязанцев Д. С. Теоретико-методологічні основи оподаткування прибутку підприємств у системі формування доходів бюджету. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск 70. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-111>.

43. Соколовська А.М., Кошук Т.В. Податкова політика в Україні в контексті тенденцій реформування оподаткування у країнах ЄС. *Фінанси України*. 2012. №. 1. С. 94–115.

44. Сус Ю.Ю., Бойко Н.С., Назімова К.С., Залюбовська В.В. Роль податку на прибуток підприємств та податку на додану вартість у формуванні бюджетних доходів. *Агросвіт*. 2021. № 23. С. 62-69.

45. Чуй І.Р., Власюк Н.І. Система методичного забезпечення оцінювання результативності доходно-прибуткових податків статті. Підприємництво і торгівля. 2020. № 25. URL: <http://journals->

lute.lviv.ua/index.php/pidprtorgi/article/view/113.

46. Швабій К.І., Німак Я.О. Оцінка адміністрування податку на прибуток комерційних банків: аналіз та рекомендації. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. 2023. №20. URL: <https://www.internauka.com/issues/2023/20/9403>.

47. Щур Р.І., Жаворонок А.В. Основні підходи та сучасні виклики цифрової трансформації податкового адміністрування. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. Вип. 8(48). С. 894-905. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-8\(48\)-894-905](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-8(48)-894-905).

АНОТАЦІЯ

Костюк М.І. Вдосконалення механізму справляння та адміністрування податку на прибуток підприємств. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2025. 66 с.

У роботі проведено комплексне дослідження механізму справляння та адміністрування податку на прибуток підприємств в Україні. Розглянуто історичні аспекти формування прибуткового оподаткування, визначено економічну суть податку та його значення для національної економіки. Проаналізовано сучасний стан і динаміку надходжень податку на прибуток за 2020 – 2024 роки, оцінено його фінансову та регуляторну ефективність. Запропоновано стратегічні цілі і практичні рекомендації щодо вдосконалення механізму справляння податку на прибуток підприємств з урахуванням сучасних викликів та міжнародних стандартів.

Ключові слова: податок на прибуток підприємств, адміністрування податків, фінансова ефективність, регуляторна ефективність, *acquis* ЄС, трансфертне ціноутворення, податкові спори.

ANNOTATION

Kostiuk M.I. Improvement of the Mechanism for Collection and Administration of Corporate Income Tax. – Manuscript. Qualification work for obtaining the second (master's) level of higher education in the specialty 072 "Finance, banking, insurance and stock market". Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2025. 66 p.

The thesis presents a comprehensive study of the mechanism for collection and administration of corporate income tax in Ukraine. It examines the historical aspects of the formation of profit taxation, defines the economic essence of the tax and its significance for the national economy. The current state and dynamics of corporate income tax revenues for 2020 – 2024 are analyzed, along with an assessment of its fiscal and regulatory efficiency. Strategic goals and practical recommendations are proposed to improve the mechanism of corporate income tax collection and administration, taking into account current challenges and international standards.

Keywords: corporate income tax, tax administration, fiscal efficiency, regulatory efficiency, EU *acquis*, transfer pricing, tax disputes.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ М.І. Костюк